

**YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**R.M. PİRSİĞ'İN NİTELİK DÜŞÜNCESİ
VE MİMARLIK**

Mimar Tomris Akın

**F.B.E Mimarlık Anabilim Dalında
Mimarlık Tarihi ve Kuramı Yüksek Lisans Programında
Hazırlanan**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Bülent TANJU

İSTANBUL, 2006

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ŞEKİL LİSTESİ	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Sorunun Tanımı ve Amaç.....	1
1.2 Kapsam ve Yöntem	4
1.3 R.M. Pirsig'in Yaşamı ve Çalışmaları.....	6
2. R.M. PİRSİG'İN NİTELİK DÜŞÜNCESİNİN MİMARLIK DÜŞÜNCESİ İÇİN KULLANILABİLECEK ALT BAŞLIKLARI	8
2.1 Özne ve Nesne Dünyasında Bir Üçüncü Gerçeklik Olarak Nitelik	8
2.2 Niteliğin Deneyim İle İlişkisi	14
2.3 Nitelik ve Teknoloji İlişkisi.....	18
2.4 Nitelik ve Değer	23
2.4.1 Statik ve Dinamik Değer	24
2.4.2 İnorganik, Biyolojik, Sosyal ve Entelektüel Ayrımıyla Statik Değer Sistemi	25
2.5 Niteliğin Bilimselliği ve Eğitim	29
3. TÜRKİYE'DEKİ NİTELİKSİZ YAPILAŞMANIN DEĞERLENDİRİLMESİ	33
3.1.1 Cumhuriyet Dönemi ve Mimar Kimliğinin Oluşumu	33
3.1.2 Toplumsal Değerlerin Baskılanması ve Niteliksizlik İlişkisi.....	34
3.1.3 Mekan Deneyiminin Eksikliği.....	35
3.1.4 Niteliksizliğin Aşılmasında Mimarın Sorumlulukları	36
3.1.5 Nitelik Potansiyelleri	37
4. SONUÇ	39
KAYNAKLAR.....	42
İNTERNET KAYNAKLARI	43
ÖZGEÇMİŞ.....	44

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1 Bilboa Guggenheim Müzesi (www.greatbuildings.com).....	13
Şekil 2.2 SeattleRock Müzik Müzesi (www.greatbuildings.com)	13
Şekil 2.3 Arap Dünyası Enstitüsü Binası cephe detayı (www.greatbuildings.com)	20
Şekil 2.4 Menara Mesiniaga Binası (www.trhamzahyeang.com)	21
Şekil 2.5 Alianz Arena Stadı (Detail Dergisi, 2005, 9: s.975)	22
Şekil 2.6 Alianz Arena Stadı Cephe Detayı (Detail Dergisi, 2005, 9: s.975)	22

ÖNSÖZ

Mimari üründe nitelik üzerine tartışmak içinde bulunduğumuz dönemin gerçeklerini anlamak açısından önemlidir. Nitelik her alanda amaçlanan bir değer olduğu için mimari üründe nitelik üzerine düşünmek yaşamın bütünü ve mimarlık ilişkileri üzerine düşündürmektedir.

Uzun süredir üzerinde düşündüğüm bu konuda çalışmam konusunda bana cesaret veren danışmanım Doç. Dr. Bülent Tanju'ya, yardımları için arkadaşım Burcu Gülmen'e ve her konuda desteği ile yanımda olan annem İnci Akın'a teşekkür ederim.

ÖZET

Tez mimari üründe nitelik sorununu tartışmak amacı ile yazılmıştır. Tezin odağını R.M. Pirsig'in nitelik düşüncesi oluşturur. Pirsig'in seçilmesinin nedeni nitelik kavramı ile değer sistemleri, deneyim ve teknoloji arasında kurduğu özgün ilişkinin, mimari üründe nitelik için anahtar bir okuma yapılmasına olanak sağlayacağını düşünülmesidir.

İlk bölümde R.M. Pirsig'in yaşamı ve çalışmaları tanıtılmış, ek olarak 20. yüzyılın nitelik bağlamındaki önemi aktarılmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde R.M. Pirsig'in nitelik düşüncesinin mimarlık ile ilişkilenebilecek alt başlıkları seçilmiş ve seçilen bu alt başlıklar ayrı bölümler halinde mimarlık ile ilişkilendirilerek tartışılmıştır.

Üçüncü bölümde, Türkiye de yaşamakta olduğumuz fiziksel çevrede oluşan niteliksizliğin neden ve sonuçlarının, yazarın görüşlerinden faydalanarak okuma çalışması yer alır.

Sonuç bölümünde R.M. Pirsig'in görüşleri ve mimari üründe nitelik konusunda kısa bir değerlendirme yer alır.

Anahtar Kelimeler: R.M. Pirsig, nitelik, mimarlık, deneyim, değer , teknoloji

ABSTRACT

The aim of this dissertation is to discuss quality and how it relates to architectural product. The focus of the dissertation is the concept of quality expressed in R.M. Pirsig's works. The reason behind this particular choice is that the original relation Pirsig establishes between value systems and quality , experience and technology can become a key to analyse quality in architecture.

The first chapter focuses on R.M.Pirsig's life and his works, as well as the significance of "quality" in the twentieth century.

The second chapter introduces subheadings to the title and its various aspects in relation to architecture. Each aspect is then discussed separately in following chapters.

The third chapter includes a reading of Turkey's physical environment and discusses the reasons for and consequences of its lack of quality from R.M.Pirsig's point of view.

The last chapter includes a brief evaluation of Pirsig's ideas and the subject of quality in architecture.

Keywords: R.M.Pirsig, Quality, Architecture, Experience, Value, Technology

1. GİRİŞ

1.1 Sorunun Tanımı ve Amaç

“Modern hayatın girdabı birçok kaynaktan beslene gelmiştir. Fiziksel bilimlerde gerçekleşen, evrene ve onun içindeki yerimize dair düşüncelerimizi değiştiren büyük keşifler; bilimsel bilgiyi teknolojiye dönüştüren, yeni insan ortamları yaratıp eskileri yok eden, hayatın tüm temposunu hızlandıran, yeni tekelci iktidar ve sınıf mücadelesi biçimleri yaratan sanayileşme; milyonlarca insanı atalarından kalma doğal çevrelerinden koparıp dünyanın başka bir ucunda yeni hayatlara sürükleyen muazzam demografik alt-üst oluşlar; hızlı ve çoğu kez sarsıntılı kentleşme; dinamik bir gelişme içinde birbirinden çok farklı insanları ve toplumları birbirlerine bağlayan, kapsayan kitle iletişim sistemleri yapı ve işleyiş açısından bürokratik diye tanımlanan, her an güçlerini daha da artırmak için çabalayan ve gitgide güçlenen ulus devletler; siyasal ve ekonomik alandaki egemenlere karşı direnen kendi hayatları üzerinde biraz olsun denetim sağlayabilmek için didinen insanların kitlesel toplumsal hareketleri; son olarak tüm bu insanları ve kurumları bir araya getiren ve yönlendiren, keskin dalgalanmalar içindeki kapitalist dünya pazarı. Yirminci yüzyılda, bu girdabı doğuran ve onu sürekli bir oluş içerisinde yaşatan süreçler modernleşme diye adlandırılmışlardır.” (Berman, 1994, s. 28)

20. yüzyılda yaşanan bu yoğun süreç sonunda tüketim ekonomisi, kullanım ve yaşam alışkanlıklarının neredeyse tamamını biçimlendiren etkin bir güç haline gelmiştir. Öznenin nesneyi değerlendirme süreci, ilişkinin şeklini tanımlamaya çalışan tüketim ekonomisinin etkileri ile bozulmaktadır. Özne nesneyi kendi deneyimlerine bağlı olarak değil ona “yüklenen” anlam üzerinden değerlendirmeye çalışmakta ve çoğu zaman kaybettiği anlamın farkına varamamaktadır.

Baudrillard bu yeni anlamı tüketimin tanımı ile ilişkilendirir. Tüketimi maddi bir pratik ya da bolluktan çok, bunların bir göstergeler örüntüsü olarak örgütlenmesi olarak tanımlar. Ona göre tüketim, az ya da çok tutarlı bir söylem içinde biraraya gelen tüm ileti ve nesnelerin sanal toplamıdır. Tüketimin bir nesnesi olabilmek için nesne önce bir işaret olmalıdır. O artık keyfidir; ve böylece anlamını tüm diğer işaret edilen nesnelerin soyut ve sistematik ilişkisinden alır. Sadece bu bağlamda kişilik kazanır, bir serinin parçası olur; asla maddeselliği ile değil farklılığı ile tüketilebilir. Bu yüzden geleneksel sembolik nesnelere (araçlar, mobilyalar, evin kendisi) tüketim nesnelere olmadan önce gerçek bir ilişkinin ya da doğrudan deneyimlenen bir durumun aracısı iken, bugün tüketim nesnelere olarak başkaca anlamlarla donatılmışlardır. (Baudrillard, 2002, s.67-72)

Nesnenin bu göstergeler bütününün bir parçası haline dönüşmesi, eş zamanlı olarak insani ilişkinin de bir tüketim ilişkisi haline dönüşmesi anlamını taşır. İnsan nesneyi direkt olarak deneyimleyemez, nesnenin anlamı farklılaşmıştır.

R.M. Pirsig, ilişkideki sorunun *nitelik* sorunundan kaynaklandığını savunur. *Nitelik*; insan ve nesnesi arasında, insanın nesneyi gördüğü anda olan “şey”dir. Öznenin nesneyi anlama biçimidir. *Nitelik* bugün nesnenin bir özelliği olarak düşünülmektedir. Oysa *nitelik*, özneye ve nesneye ait bir özellik değil özne nesne arasındaki ilişkidir. Öznenin nesne ile kurduğu *niteliksel* bağ teknolojinin gelişmesine bağlı olarak farklılaşmıştır. Öznenin nesneyi değerlendirmekte zorlanmasının sonucu olarak *nitelik* kavramı da anlamını kaybetmiş, sorgulanmayan bir “şey” olarak gündelik hayatımızda yerini almıştır.

Mimarlık da bu anlam kaybından payına düşeni alır. Mimarlık ürünü anlamını yalnızca kullanıcı ile kurduğu ilişkiden almaz. O da bir tüketim nesnesi haline gelmiştir. Ancak mimari ürün ölçeği nedeniyle kolayca değiştirilebilir, yenisi alınabilir, çöpe atılabilir sıradan bir tüketim nesnesi değildir. Günlük hayatın içinde geçtiği fiziksel ortamı oluşturma gücü ile bu anlam sorununda yeri çok önemlidir. Mimarlık ürününün yaşadığı anlam kayıpları, teknolojinin mimarlıktaki kullanımında, mimarlığın kavramsal çerçevesinin gün geçtikçe deneyimsel yanını baskı altına almasına, eleştiri için değer yargılarının muğlaklaşmasına bakılarak anlaşılabilir.

Sonuçta mimari üründe *nitelik* sorunu tartışılmaz bir şekilde hayatımızdadır. Tüketim alışkanlıklarının nesneye verdiği önem sonucunda *nitelik* nesnenin bir özelliği olarak algılanmaktadır. *Niteliğin*, nesne ile öznenin ilişkisinden kaynaklandığı unutulmuştur. Süreç sonunda mimari üründe *nitelik*; bazıları için yapının fiziksel yeterliliklerinde, bazıları için teknolojik değerinde, bazıları için kavramsal arka planında olabilir. Ancak yine de “Aynı fiziksel çevrede, teknoloji kullanım yöntemleri aynı, mekansal olarak eş iki yapıdan birini kullanıcı için daha *nitelikli* kılan nedir?” sorusunun cevabını vermek kolay değildir.

Pirsig, *nitelik* olgusunu anlayabilmek için bir çok soru sorar. “*Nitelik* bilimsel olarak ispatlanabilir bir şey midir? Üniversitelerde bilimsel olarak öğretildiği varsayılan *nitelik* ne kadar gerçektir? *Nitelik* hemen fark edilen bir şey midir yoksa düşünselleştirilerek mi farkına varılır? İnsanların *nitelik* tanımı üzerine anlaşamayıp, *nitelikli* nesnelere üzerinde ortak düşünceleri olmasının nedeni nedir?” sorularının cevaplarını ararken, *nitelik* değer ve deneyim ilişkisi üzerine bir yorum getirir.

Niteliğin nasıl oluştuğunu, neden kişiden kişiye farklılaştığını, deneyim ve değerler ile olan

ilişkisini, tarihteki kullanım biçimlerini anlamak, *niteliksizlik* sorununun çözüm yollarını ortaya çıkarmasa bile, nedenlerini anlamak açısından önemlidir. Çalışmada amaçlanan Pirsig'in *nitelik* çalışmasının sonuçlarını mimarlık bağlamında tartışmak, mimari üründe *niteliğin* ancak değerler ve deneyim ile ilişkilendirilerek anlaşılabilir olduğunu göstermektir.

1.2 Kapsam ve Yöntem

Çalışmada mimari üründe *nitelik* olgusunun değişimini, binanın kullanıcı ile ilişkisini belirleyen yeni şartları anlayabilmek için R.M. Pirsig'in *nitelik* düşüncesi temel alınmıştır. Pirsig'in seçilmesinin nedeni; *nitelik*, deneyim ve değer kavramları arasında ilişki kurması ve bunu yaparken *niteliksizliğin* aşılabilmesi için olası çözüm yollarından bahsetmesidir. Çalışmasının mimarlık alanına uygulanabilir olduğu düşünülmüş ve bu nedenle mimari üründe *nitelik* olgusu, onun görüşleri yardımıyla anlaşılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde sorunun genel tanımı yapılmaya çalışılmış, içinde bulunduğumuz zaman diliminin *nitelik* açısından önemine değinilmiş ve kısaca Pirsig'in yaşamı ve çalışmaları tanıtılmıştır.

İkinci bölümde, Pirsig'in *nitelik* düşüncesinin mimari üründe *nitelik* bağlamında yararlı olabileceği düşünülen kısımları alt başlıklar halinde tartışılmıştır.

Bu alt bölümlerden ilki, *niteliğin* özne veya nesnenin bir özelliği olamayacağını, buna karşın ikisinin birbiri ile olan ilişkisinde ortaya çıkabileceğini savunur. Bahsedilen “ortaya çıkma” hali, yapılan işin “kendi olma”, “anlamını kendi içinde bulma” halidir. Heidegger bu konuyu varlığın gizini açma olarak tanımlar. Ortaya çıkma hali bütün amaç, araç dengelerinden başka nesneyi kullanan özne ile de ilgilidir. *Niteliğin* kişiden kişiye farklılaşmasının nedeni budur. Öznenin nesneyi nasıl deneyimlediği, deneyimini nasıl anlamlandırıldığı *niteliği* etkiler. Hafızada birikmiş deneyimler ve onların anlamlandırma sürecinden bağımsız *niteliğin* olamayacağı düşünülmelidir. (Heidegger, 1998, s.58)

Öznenin nesne ile ilişkiye girişi onun deneyimidir. Özne ne kadar çok deneyimlere hafızasında bunları o kadar çok depolar. Deneyimlere daha çok değer verir, kendi ile ilişkilendirir. Benjamin'in tekniğin olanaklarının bizi gerçeği deneyimlemekten uzaklaştırdığı düşüncesi, Pirsig'te de tekrarlanır. Gerçek, artık bilimin sürekli yeniden tanımladığı bir olgudur. Bu sürekli yeniden tanımlanış, öznenin anlamlandırma süreçlerini zedeler. Öznenin deneyimleyerek anlamlandırıldığı nesne ile ilişkisi de bu süreçten zarar görür. Özneler, nesnelere anlamlarını, onlarla kurdukları deneyimsel ilişki sonucunda değil, nesnelere birer tüketim nesnesi olarak onlara verilmiş değerleri üzerinden verirler. Deneyimsel değer arka plana atılmıştır. Mimarlık bağlamında deneyimin önemsiz hale gelişi, *niteliğin* sadece daha “ticari” ve daha “güzel” olanın karşılığı olarak algılanması sonucunu doğurur. (Benjamin, 2001, s.50-86)

Bir şeyi diğerinden ayırt etmek için değerleri kullanırız. Deneyimin hafızamızda

depolanabilmesi için bu deneyim sonucunda bir değer ortaya çıkması gerekir. Oysa tüketim toplumunda, nesnenin değeri tüketim değeri olarak ölçülür. *Nitelikli* yapılaşmanın oluşabilmesi için toplumun onunla değer üreten bir ilişki kurması gerekir. Değerler toplumsal yapıdan bağımsız olarak oluşamazlar.

Pirsig, *niteliğin* varlığını öncelikle evrimsel bir sınıflandırma içinde oluşturduğu bir değer sistemi içinde açıklar. Bu şekilde değerlerin daha iyi anlaşılmasını amaçlamaktadır. İddiası; değerlerin iç düzeninin anlaşılması sonucunda, toplumsal kaosu, anlamın kayboluşunun, disiplinlerarası ilişkilerdeki sorunların aşılabileceğidir.

Oluşturduğu değerler sistemi, temel olarak *statik* ve *dinamik* olarak ikiye ayrılır. Statik değerler, kültürün kolay değişmeyen yasalarından, toplumsal düzenden kaynaklanırlar. Dinamik değerler ise basit ve yeni olan, süreç sonunda statik değerlerin yavaş da olsa değişmesini sağlayan olgulardır. Dinamik zamanla statik dönüşür, statik zamanla dinamik ile değişir. Sürekliliği sağlayan budur. Gelişme, batı düşüncesindeki doğrusal şemasından farklı algılanır. Doğu ve batı yaklaşımının bir aradalığını çözüm olarak önerir. Toplumun, yalnız yasalar ile ya da yalnız değişme yeterliliği ile *nitelikli* yapıya dönüşemeyeceğini, ikisinin birlikteliğinin gerekli olduğunu söyler.

Statik değerleri kendi içinde inorganik, biyolojik, sosyal ve entelektüel olarak ayırır. Bu ayırım evrimsel gelişimi tanımlar. Evrimsel olarak üst sistem alt sistemi kendi amaçları için kullanabilir ancak onu baskı altına almaması gerekir. 20. yüzyılda yaşanan, entelektüel aklın yani evrimsel olarak en üst sistemin, sosyal hayatı yani bir alt sistemini baskılamaya çalışmasıdır. *Niteliksizliğin* ana nedenlerinden biri budur. Kent, statik ve dinamik değerlerin yoğun biçimde çarpıştığı bir alandır. Kent hem dinin ve yasaların olduğu, politik iradenin merkezidir hem de sürekli değişen kültürel girdilerin bir arada olduğu en dinamik yerdir. Kentin *niteliğini* statik ve dinamik değerler arasındaki ilişki belirler. *Niteliğin* toplumsal yönü açığa çıkmıştır.

Tezin diğer bir alt alt başlığı olan *niteliğin* bilimselliği ve eğitim, *niteliğin* bilimsel olarak kanıtlanamaz oluşunu ve bu bağlamda eğitim sisteminin geçirmesi gereken değişimi tartışır. Bilimsel olarak kanıtlanamaz olan *niteliğin*, bilimsel eğitimi de verilemez. Diğer bütün alanlarda olduğu gibi mimarlık eğitiminin de değişim geçirmesi gerekir. Bölüm sonunda “Yeni mimarlık eğitiminin değerleri neler olmalıdır?” sorusu tartışılır.

Bir sonraki bölüm, Türkiye’de yaşadığımız yoğun *niteliksiz* yapılaşmanın tartışıldığı, nedenlerinin anlaşılmaya çalışıldığı bölümdür. Pirsig’in görüşünde *niteliğin* ortaya

çıkabilmesi için toplumun ona değer vermesi gerekir düşüncesinden hareketle “Türkiye’de neden *nitelikli* yapılaşmaya değer verilmiyor?” sorusunun cevabı aranmaya çalışılır. Bu bağlamda mimar kimliğinin toplum ile ilişkisine bakılır. Süreçte modernleşmenin ve tüketim ekonomisine geçişin ne tür bir etkisi olduğu anlaşılmaya çalışılır.

Sonuç bölümünde çalışmanın sonuçları hakkında kısa bir değerlendirme yer alır.

1.3 R.M. Pirsig’in Yaşamı ve Çalışmaları

1928’de Minneapolis’te doğan Robert Maynard Pirsig, Minnesota Üniversitesi’nde felsefe, kimya ve gazetecilik eğitimi görmüş, Hindistan’daki Benares Hindu Üniversitesi’nde Doğu felsefesi üzerine çalışmıştır. 1959 ile 1962 yılları arasında Montana ve Illinois’daki çeşitli üniversitelerde kompozisyon ve retorik dersleri vermiştir. Bu dönem, *nitelik* üzerine düşüncelerinin oluştuğu dönemdir. Dönem sonrası, 1963-1967 yılları arasında teknik yazar olarak çalışmış, mekanik aletlerin kullanım kılavuzlarını yazmıştır. Pirsig’in düşüncesine göre nesnenin kullanma kılavuzunu yazmak, aslında öznenin nesne ile olan ilişkisini oluşturmasına yardımcı olmaktır. Kılavuzun yokluğunda, çoğu teknolojik aletin kullanılması olanaksızdır. İnsanın nesnesi ile ilişkisindeki dolaylılık, kullanma kılavuzları ile aşılmaya çalışılır. Yazarın ilk kitabında (motosiklet üzerinde) bu ilişkideki tıkanıklıkları anlatmaya çalışması yazarın retorik profesörü ve teknik yazar oluşunun bir sonucudur.

İlk kitabı olan *Zen ve Motosiklet Bakım Sanatı** (Z.V.M.B.S), 68 gençlik hareketinin arkasından, 1974 yılında yayınlanmış ve oldukça yoğun bir ilgiyle karşılanmıştır.

İlk kitabın devamı olarak da görülebilecek olan ikinci kitabı *Lila*** 1991 yılında yayınlanmıştır. 2005 yılında Liverpool Üniversitesinde yazarın da katılımıyla *Nitelik Metafiziği* üzerine bir seminer düzenlenmiştir.*** Çok az ürün veren bir yazar olmasına karşın R.M. Pirsig, *Nitelik Metafiziği* üzerine görüşleri ile bugün özellikle internet üzerinde yapılan çeşitli felsefi tartışmalara konu ve kaynak olmaktadır.****

* Pirsig R.M., (1995) “Zen ve Motosiklet Bakım Sanatı”, Ayrıntı Yayınları, İstanbul

** Pirsig R.M., (1998) “Lila”, Ayrıntı Yayınları, İstanbul

*** Seminerde yapılan sunumların metinleri için bkz. www.robertpirsig.com

**** R.M. Pirsig’in görüşlerini internet üzerinden yayınlayan ve tartışan çeşitli siteler bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi www.moq.org (Metaphysics of Quality) olarak gösterilebilir. Nitelik metafiziği üzerine yapılan çalışmalar, yazılan makaleler, yapılan toplantılarda sunulan konuşma metinleri, bazen yazarın kendisinin de katılımıyla sunulmakta ve çeşitli tartışma oturumları yapılmaktadır.

İlk kitap olan Z.V.M.B.S, yazarın oğlu ve iki arkadaşı ile birlikte yaptıkları motosiklet yolculuğu boyunca, gidilen yol (zaman), motosiklet (nesne) ve onu kullanan insanlar (özne) arasındaki ilişkileri anlamaya çalıştığı, belirli bir edebi tür içinde değerlendirilmesi oldukça zor olan ilk çalışmasıdır. Bu kitapta yazar, “*Nitelik Nedir?*” sorusunun cevabını arar.

Kitap, ilki motosikletle yapılan fiziksel yolculuğun zamanı, ikincisi geçmişte yapılan zihinsel arayış yolculuğunun zamanı olmak üzere iki zamanlı olarak ilerler. Bahsedilen fiziksel yolculuk boyunca, motosiklet/nesne ile onu kullanan öznenin ilişkisi üzerinden insanın teknolojik nesne ile olan ilişkisi, bu ilişkinin nasıl olması gerektiği ve nesneyi bu duruma getiren nedenler incelenir. Zihinsel yolculukta ise “*Nitelik Nedir?*” sorusunun kaynağı, bilimsel ve sezgisel nedenleri, yazarın geçmiş deneyimleri, kullandığı yöntemler, tarihsel referanslar, yazarın retorik öğretmeni oluşunun da etkisiyle analitik bir yöntemle anlatılır.

Yazarın ikinci kitabı olan Lila, bu kez bir tekne yolculuğu boyunca, ilk kitapta özne-nesne ilişkisindeki yapıcı rolünü keşfettiği *niteliği*, değerler bağlamında anlamaya çalışır. Bu kitapta nesne, tekne yolculuğundaki arkadaşıdır. Yolculuğun zamanı ilk kitap ile kurulan ilişkileri anlamlandırmaya yarar. Ve yolculuk boyunca *nitelik* ilk kez olarak değer ve deneyim kavramları ile ilişkilendirilir. Değer sistemleri sınıflandırılır ve tanımlanan bu yeni gerçeklik sistemi anlatılır. Tanımlanan bu gerçeklik sistemi yazar tarafından *Nitelik Metafiziği* olarak adlandırılır.

Her iki metinde de zihinsel yolculuğun zamanı ile fiziksel yolculuğun zamanı içiçe geçer. Bu ayrım edebi ve felsefi metin ayrımını belirlediği gibi, metnin içeriğinde de bahsedilen, klasik/bilimsel/teorik ve romantik/sanatsal/estetik ayrımına da karşılık gelir. Motosiklet/tekne yolculuğu, arkadaşlar ve oğluya geçirdiği zaman, o zaman diliminde yapılan günlük işler, yolculukta karşılaşılan yerler metnin roman kurgusunu oluştururken, motosiklet tamiriyle ya da yol arkadaşının *niteliksel* sorunları ile ilişkilendirilen zihinsel süreç ve bu süreçten yola çıkarak anlattığı *nitelik* arayışı, metni felsefe alanına sokar. Hayatın temelinde olduğunu söylediği ikiliği, kendi metinlerinde de bu yöntemle farklı zamanlar ve olaylar kullanarak ayırtması, bu ayrımı *nitelik* etrafında açıklamaya çalışması yazarın bilinçli tercihidir. Sadece roman ya da sadece felsefe metni yazmak istemez. Yalnız soyut, kavramsal, düşünsel ya da yalnız fiziksel dünyanın sorunları ile değil ikisinin sorunları ile birlikte uğraşmak ve anlatıdaki kişiler üzerinden kavramları reel dünya ile ilişkilendirmek ister. Retorik onun üniversitedeki uzmanlık alanıdır. Bu bilgisini metinlerinde de kullanır.

2. R.M. PİRSİG'İN NİTELİK DÜŞÜNCESİNİN MİMARLIK DÜŞÜNCESİ İÇİN KULLANILABİLECEK ALT BAŞLIKLARI

2.1 Özne ve Nesne Dünyasında Bir Üçüncü Gerçeklik Olarak Nitelik

Pirsig tüketim ekonomisi sonucu olarak insan düşüncesine ikili bir yaklaşımın hakim olduğunu savunur. Klasik/akılcı tarzda düşünen özne, nesnelere ile olan ilişkisinde işlevselliğe öncelik verir. *Niteliğin* nesnenin bir özelliği olduğunu düşünür. Romantik/duygusal tarzda düşünen özne ise, nesnelere ile olan ilişkisini duygularına göre biçimlendirir. *Niteliğin* öznenin kaynaklandığını düşünür. Pirsig'e göre insanlar ya akılcı ya da duygusal tarzda düşünmeye başlamışlar bunun sonucu olarak da nesnelere ile olan ilişkilerindeki *niteliği* kaybetmeye başlamışlardır.

Niteliğin nesneye ait bir özellik olmayışı bilimsel olarak tanımlanamayışı ile açıklanabilir. Eğer *nitelik* nesneye ait bir özellik, fiziksel bir gerçeklik olsa idi, bilimsel olarak tanımlanabilir olması gerekirdi. Oysa *nitelikli* zaman örneğinde olduğu gibi *niteliğin* nesnelere üzerinde kullanılmadığı yerler de vardır. Ayrıca bilimsel olarak tanımlanabilir bir gerçek kişiden kişiye farklılaşmamalıdır. Oysa *nitelik* yargısının kişiden kişiye değiştiği bir gerçektir.

Ancak *niteliğin* özneye ait bir gerçeklik olması, başarılı olmuş bütün *nitelikli* çalışmaların yalnızca kişinin hoşuna gittiği için yaptığı şeyler olduğunu söylemek olurdu. O zaman herhangi bir alanda yapılmış bir çalışmanın değerlendirilmesi mümkün olmazdı.

Oysa *nitelikli* bir nesne üretmek isteyen bir kişinin, hem “hoşa giden” hem de “fiziksel olarak sağlam, kullanışlı ya da üretimi için ölçülebilir değerler ile tanımlanabilecek olan” bir nesne yapmak istediği bir gerçektir. Buradaki “hoşa gitme” kısmı bilimin tamamen reddettiği bir gerçekliktir. Oysa bu gerçekliğin önemi inkar edilemez. Bu yüzden “hoşa gitme” dediğimiz değer yargısının nasıl oluştuğunu anlamak önemlidir.

“Çok yakın zamana kadar güzelin, iyi ve doğrunun karşılığı olduğu, doğada kanıtlanabilen bir gerçektir. Böylece her farklı kültür kendi çevresine ve kültürünü uyarladığı doğaya göre farklı güzellik koşulları ortaya koyabilmişti. Güzel, iyi ve doğru, doğanın kurallarından yola çıkılarak erişilen değerlerdi. Böyle olunca, hiç değilse kültürlerin kendi içlerinde bütünleşmiş olduğu, dış etkilere genellikle kapalı oldukları dönemlerde, bir şeyin niçin güzel olduğunu anlatmak gereksizdi; zira bunun için ipuçları çevrede vardı. Güzelin, iyinin ve doğrunun arasındaki ilişkileri yine doğada bulabilirdik.” (Erzen, 2000, s.18)

Jale Erzen, beğeniye nedensellik ilişkisi kurmadan güzele karar veren yargı, nesnenin ilk

görüldüğü anda edinilen duygu olarak tanımlıyor. Oysa bugün farklı kültürlerin içiçe girmesi, bilimin bir çok konuda evrensel doğrular ortaya koyması, teknolojinin kültürü doğanın koşullarından bağımsızlaştırması kültürel ve toplumsal değer bütünlüğünün ortadan kalkması sonucunu doğuruyor. Beğeni, bu anlam boşluğu içinde, kapitalist pazar ekonomisinin güdümüne giriyor ve böylece daha çok “satılabilecek” olan nesne, daha çok “beğenilir” olabiliyor. Bunun sonucunda alabilme gücüne sahip kişi, daha çok “beğenilen” şeye, daha çok yöneliyor. Bu süreç, beğeniyi bir statü göstergesi haline getiriyor. Bu bağlamda nesne, kapital ekonominin değer yargılarına göre şekilleniyor. (Erzen, 2000, s.19)

İnsan ve nesnesi arasındaki bu anlam kaybı, nesne kullanım alışkanlıklarına, seçme ve değerlendirme mekanizmalarına da yansır. Bu ilişkideki sorunu anlayabilmek için özne ve nesne arası ilişkiyi yeniden değerlendirmek gerekir. Bunun için insanın *bilme*, *anlama* ve *düşünce üretme* süreçleri yeniden gözden geçirilmelidir.

Pirsig, bilgilerimizin çoğunun duyulardan gelmesine rağmen bunlara ek olarak önsel (a priori) bilgilerimiz olduğunu söyleyen Kant’ın görüşlerine katılır. Önsel kavramlarımız gördüğümüz şeyden bağımsız olarak zaman içinde pek çok duyuusal verilerle oluşmuş ve yeni duyuusal veriler geldikçe de sürekli değişmeyi sürdürmüştür. Bizim “gerçeklik” dediğimiz şey ise önsel kavramların değişmez hiyerarşik öğeleri ile sürekli değişen duyu verilerinin sürekli bir sentezidir. (Pirsig, 1995, s.119)

“Aynı yapısal elemanları kullanan, mekansal büyüklükleri eşit, fiziki şartları kullanımı aynı iki yapıdan biri diğerinden daha çok hoşta gider, o andaki duyguyu oluşturan şey nedir?” ya da “*Nitelik* gördüğümüz şeylerde mi yoksa gözlemcide olan bir şey midir?” sorularının cevabı bu noktada aranabilir.

Benzer koşullarda iki evden birinin diğerine göre daha çok hoşuma gitmesi, onu daha *nitelikli* bulmam, önsel bilgilerim ve hafızamdaki “ev” imgesi ile seçtiğim evin daha yakın ilişki kurması ile ilgilidir. Bir “ev” görmüş olduğumu “ev”i gördükten sonrasına kadar fark etmem. Görmüş ve gördüğümü fark ettiğim anda “ev” artık geçmiştedir. Önsel “ev” imgem ile yeni görmüş olduğum “ev” zihnimde birleşip gördüğümü düşündüğüm eve dönüşmüştür.

Önsel “ev” imgem yıllardır biriktirdiğim verilerden oluşur. Bir evi benim için farklı kılan hafızamda depolanmış olanın farklılığındandır. Bu yüzden öznenin nesneyi gördüğü anda ortaya çıkan *nitelik* öznenin bağımsız olarak oluşamaz. Bu yüzden benim gerçeğim tam olarak o anda deneyimlediğim “şey”dir. Düşünselleştirme olmadan önceki görme anıdır ve asıl gerçek odur.

Peter Zumthor, tasarlarken hafızasındaki önsel imajları kullandığını ve hafızalarımızdaki ortak imajların harekete geçirici rol oynadığını söyler. Aradığı şey şekil ve formdan bağımsız bir kendiliktir:

“İmajlar mimarlık yaratmanın araçlarıdır ve belki de benim en ilkel araçlarım. Hafıza imajlarda depolanır ve elbette kokularda da fakat bu kokular da hemen bir imaja dönüşür... Zamanla keşfederiz ki hafızada biriken kişisel imajlarımız gerçekte çok özel değiller ve zaten biz hepimiz onları paylaşıyoruz. Örneğin büyük bir ihtimalle sizin mutfak tanımınız özünde benimkiyle aynıdır. İnsanlar bana bir şeylerin çocukluklarını hatırlattığını anlatırlar, her şey farklı gözükür ama yine de bu ortak his vardır... İçimizdeki imajları harekete geçiren bu imajların birlikteliğidir. Bir öğrenci bu anlattıklarına bakarak, mimariye böyle bir yaklaşımın iyi tasarımı getireceğini sanabilir ama bu kadar basit değil. Fakat bu zanaatın bir kısmı. Çalışma sırasında bir şey olur ve tanıdık olanı birdenbire farklı bir gözle görürsünüz... Şekil önemli değildir aslına bakarsanız şekil hiçbir zaman önemli değildir. Beni ilgilendiren imajın duygusal yada deneyimsel değeridir ve form da objenin kendisinde sonradan bulduğum, binanın inşasıyla gelişen şeydir. ” (Zumthor, 1998)

“Ortaya çıkma” aslında *nitelik* kelimesinin tarihsel sürecine gönderme yapar. Pirsig *nitelik* kelimesinin *arete*/mükemmellik kelimesinden geldiğini, mükemmellik anlamına gelen *arete*’nin zamanla “erdem” olarak değiştirildiğini anlatır. Bütün alanlardaki mükemmelliği anlatan *arete*’nin yerine ahlak çağrışımı “erdem” kelimesini kullanmamız onun anlamını daraltmıştır. Arete’nin Ön-Hint Avrupa kökü, *rt* morfemiydi. *Arete*’nin alt açılımlarında “Aritmetik”, “art” (sanat), “retorik”, “worth” (değer), “right” (doğru) kelimelerini görebilirdik. Oysa onun yalnız ahlaki bir doğruluk olarak tanımlanması tüm bu alanlardaki *nitelik* amacını görmezden gelmek anlamına gelir. *Nitelik*, erdem ya da dharma olarak tanımlanan mükemmelliktir. (Pirsig, 1998, s.387)

Bu bakış açısı ile mimar da, marangoz da, şair de *niteliğe* ulaşmaya çalışırlar. Heidegger bu durumu gerçek olma, varlığın gizini açma olarak tanımlar. Ancak bugün varlığın “gerçeklik” sorunu insanoğlunun sürekli gündem maddesi olmaktan çıkmıştır. Bu durumu, “çerçeveleme” diye adlandırdığı varlık sorununun ölçülebilir, dolayısıyla da hükmedilebilir ve yararçı amaçlar doğrultusunda kullanılabilir bir gerçekliğe indirgenişi ile açıklar. Bunun sonucunda *nitelik* ölçülebilir bir şey olarak algılanmaya başlanmıştır. Çağdaş sanat ise kendini toplumdan tamamen soyutlayarak ya da bazı stiller içinde *nitelik* sorununu aşmaya çalışır. (Nalbantoğlu, 1995, s.34)

Nitelik anında özne ve nesne birdir. Gerçek sadece o andadır. Varlığın gizi o anda açılır. Dünya tasarlamış olduğumuz bu şeyin kendisidir; hepimizin, insanlar ya da özneler olarak değil de tek bir ışık olarak bulunduğumuz ve bölmeksizin bir'e katıldığımız oranda tasarladığımız şeydir. (Ponty, 1994, s.34)

Nitelik anında özne ve nesnenin kayboluşu çeşitli şekillerde görülebilir. Bir şeye “bulaşmak”, bir şeye “kendini kaptırmak” bu özdeşliğin yansımalarıdır. Pirsig gördüğü bir duvar örneği üzerinden bu konuyu açıklamaya çalışır:

“O duvar güzeldi; ama bunun nedeni çok usta bir düşünsel plan, ya da yapılan işin bilimsel bir şekilde denetlenmesi ya da onu “stilize” etmek için daha çok para harçlanması değildi. O duvar güzeldi çünkü onun yapımında çalışan insanlar nesnelere, yaptıkları işi, üzerinde düşünmeden doğru yapacak tarzda bakıyorlardı. Kendilerini yaptıkları işten ayırmıyorlardı. Tüm çözümün merkezi burasıydı.” (Pirsig, 1995, s.260)

Tasarlanmış bir nesnenin *nitelikli* olabilmesi için kullanıcının deneyimi ile ilişkiye girmesi gereklidir. Her özne nesne ilişkisinde kişiye özgü gerçekler vardır. Nesne ve özne arasında birbirini var etme, bir'e dönüşme durumu *niteliği* oluşturur. Bu bağlamda *niteliğin* biçimsel bir tanımı olamaz:

“Niteliğin biçimi formu yoktur tanımlanamaz. Biçimleri ve formları görmek onları düşünselleştirmektir. Nitelik her türlü biçim ve formdan bağımsızdır. Niteliğe verdiğimiz isimler, biçimler ve formlar niteliğe sadece kısmen bağlıdır; kısmen de belleğimizde biriktirdiğimiz önsel imgelere bağlıdır. Biz nitelik olayında, sürekli olarak, daha önceki deneyimlerimizin benzerini bulmaya çalışırız. Eğer bulamazsak bir şey yapamayız. Dilimizi bu benzerliklere dayanarak oluştururuz. Tüm kültürümüzü bu benzerliklere dayanarak oluştururuz.” (Pirsig, 1995, s.224)

Mimarlık da yüzyılın anlamsal sorunlarından kendine düşen payı almıştır. Binanın kullanıcı ile ilişkisi yerine onun tüketim nesnesi olarak değeri önem kazanmıştır. Bu bağlamda yapıları artık daha çok nasıl gözüktüklerine, teknolojiyi ne kadar kullandıklarına, çevremizdeki insanların görüşlerine bakarak değerlendiriyoruz.

Yeni hayat tarzımızın sonucu olarak artık daha çok deneyimlemek, hafızamızın katmanlarını keşfetmek mümkün olmuyor. Artık anlık ve oldukça süslenmiş imajlar bizi kandırıyor. Bu yüzden yapının görünüşü onun tüm anlamını oluşturuyor.

Beğeni biçimsel ifade dili ile olduğundan, mimari ürün sadece seyirlik bir nesne olarak

değer kazanıyor. Ona “verilen” değer ile ilgili hale geliyor. Tüketim alışkanlıklarının dev bir göstergesi, paranın satın alabileceği en büyük nesne olmanın ötesinde bir anlamı kalmıyor. Binanın fotojenik olması, kullanım değerinin önüne geçiyor. Bu bağlamda hiçbir kullanım kolaylığı ya da gerekliliği olmamasına rağmen İsviçre Alplerine özgü çatılar bizim güney sahillerinde ortaya çıkabiliyor.

Bu durum konut reklamlarına bakılarak anlaşılabilir. Reklamlar sitelerin havuzlarından, güvenli oluşlarından, sosyal alanlarından, çocuk oyun alanlarından bahsederler ama varoluş amacı olan “ev”in ne tür değerler içerdiğinden bahsetmezler. Konut planları, konutların sunduğu yaşam formları yeni değildir. Orta sınıf yaşantısına alternatif getirmezler, hayatı kolaylaştırmadıkları gibi zorlaştırırlar. Sığılamayan, güneş görmeyen odalarda yaşamak önemsizdir. Toplumsal statü önde gelir.

Tanyeli, mimarlık ürününün özellikle 1830’lardan sonra kendi alanı dışında bir bilginin iletilmesi sorunuyla ilişkilendiğini söyler. Oysa mimarlık ürünü, hangi ölçekte olursa olsun, öncelikli olarak, araçlarla ortaya konan ve mekan oluşturan her tür mimarlık üzerine konuşmalıdır. Önceliği kendi mimari kalitesidir. Bugün mekanın öncelikli anlamı unutulmuş ve onun başkaca alanlara yardımcı rolü önemsenmeye başlanmıştır. Oysa mimarlık kendi temel, özgün mimari kalitesi üzerine konuşur, “öz-göndergesel”dir. Yani başkaca bilgi alanları hakkında bizi bilgilendirmek yerine kendi anlamı vardır. Sadece mimarlık dolayımı ile üretilebilecek bilgi üretir. Eşsiz olan ama bugün anlamını yitirme sorunu yaşayan bir bilgi. (Tanyeli, 2004)

Mimari ürünün *niteliğinin* geçmiş veya gelecekte değil, algılandığı anda ortaya çıkan “olay” olduğu kabul edilirse, yapının tüketim nesnesi olarak anlamlandırılarak okunma süreci iddiasını kaybeder. Mimarlık bilgisi anlamını böylece ortaya çıkarır.

Bu bakış aynı zamanda “izm”ler yaklaşımını da sorunlu kılar. Mimarlıkta da diğer alanlarda olduğu gibi dönemselsel olarak biçimsel tanımlar ile mimarın ve mimarlığın kendini ifade etmeye çalıştığı dönemler vardır. Modern mimarlık her ne kadar varoluşunu işlevsellik, biçimsel ifadesini de bu işlevselliğin estetiği ile açıklasa da bir takım biçimsel kalıpları kabul ettiği, tekrarladığı bir gerçektir. Biçimsel kabuller mimari ürünün *niteliği* konusunda bir şeyler söylemezler, düşünülmeden kabul edilmiş gerçekliklerdir. Bağlamsal olarak bir gerçekliğin ifadesidirler. Yapının simgesel gücünü işaret ederler.

Frank Gehry’nin Bilboa Guggenheim Müzesi (Şekil 2.1), son zamanlarda belki de en çok habere konu olmuş yapı olarak bu bağlamda değerlendirilebilir. Bu haberler yapının ne kadar

çok insanı yapıldığı kente çektiği, turistlerin kent ekonomisine ne tür katkıda bulunduğu, yorumlarından oluşur. Yapının varlık nedenini oluşturan müze olma işlevi unutulmuş gözüktür. İç mekan *niteliği* ve bir müze olarak sergilenen eserler ile ne tür bir *niteliksel* ilişki içinde olduğu tartışılmaz. Jencks, yapının açıldığı 1997 yılında beri “Bilbao Etkisi” olarak tanımlanabilecek bir etki oluşturduğunu söyler. Bu etkiyi Sydney Opera Binasının oluşturduğu etkinin bir devamı olarak görür. Formun doğaya göndermeler yaparak global kültürün içindeki merkez rolünü tanımlayış biçiminin artık bu tür binalar, özellikle de müze yapıları için bir çözüm olarak algılandığının altını çizer. (Jencks, 2003)

Şekil 2.1 Bilboa Guggenheim Müzesi

Şekil 2.2 Seattle Rock Müzik Müzesi

Gehry'nin Seattle da tasarladığı Rock Müzik Müzesi'ne bakıldığında, bu biçim dilini genel bir çözüm olarak algılandığı anlaşılabilir. Mimarın bir kez başarılı olmuş bir biçimsel ifadeyi, bambaşka bir coğrafyada biçimsel göndermeleriyle tekrarlamaya çalıştığı görülebilir. Mimar biçimin oluşma sürecindeki keyfiliği, kırık bir gitardan başlayan tasarım süreciyle açıklar. (Gehry, 1999)

Mimari *nitelik*, nesnenin deneyimlendiği anda olan “şey” olarak sonraki anlamlarından bağımsızdır. Onun *niteliğini* oluşturan şey onun deneyimlendiği andadır. Bu bakış açısı mimarlığın bugün içinde bulunduğu tartışma ortamını, kullandığı kavramsal yapıyı ikincil kılar.

Eğer eleştiri bir alanın dinamiklerini belirleyen gücün en önemli parçası ise, mimarlık eleştirisi de öncelikli olarak mimarlık bilgisinin *niteliğini* eleştirmeye özen göstermelidir.

2.2 Niteliğin Deneyim İle İlişkisi

Niteliğin özne veya nesne ile bağımsız olarak ilişkili olamayacağı, ikisinin birbiriyle olan ilişkisinde, öznenin nesne ile bulunduğu noktada *niteliğin* var olabileceği düşüncesi, deneyim kavramını *nitelik* ile ilişkilendirir. Deneyimin varlığı *nitelik* için ön koşuldur.

Pirsig düşüncesinde deneyim, insanların *nitelik* hakkındaki düşüncelerinin farklılaşması açısından belirleyicidir. Deneyimlenen yapının *niteliği*, deneyimlenmeyenden farklıdır. Yeni deneyim hafızaya kaydedilmiştir böylece bundan sonraki deneyimleri anlamlandırma süreci bu deneyimden etkilenir. Yeni deneyimle hafızaya yeni bir anlam eklenir ve bu anlam kişi için diğer deneyimlerinde aranacak bir bilgi olarak kullanılır.

Pirsig düşüncesinin modern düşünce ile ilişkiye girdiği en temel nokta deneyim kavramı ile olan ilişkisidir. Modern hayatın deneyimi yok ettiği yüzyıl boyunca sürekli tartışılmıştır. Ancak belki de ilk kez Pirsig, *deneyim* kavramını *nitelik* kavramı ile ilişkilendirmiştir.

“Gerçekten de deneyim hem kolektif hem de özel yaşamda bir gelenek işidir. Anılarda sıkı sıkı saptanmış tek tek durumlardan çok, biriktirilmiş, çoğu kez bilincine varılmamış, ancak hafızada birbirine kaynaşmış verilerden oluşur.” (Benjamin, 2001, s.118)

Mimarlığın deneyimden uzaklaşmasının sonuçları Günkut Akın tarafından ele alınır. Akın, deneyimden uzaklaşma sonucu, mimarlığın kendi anlamıyla olan ilişkisindeki sorunun gün geçtikçe büyüdüğünü ve bu nedenle mimarın anlam kaymasını yok saymak için felsefeden yardım beklediğini söyler. Mekan kavramdan çok deneyime yakındır. Bir mekanı deneyimlemenin etkileri betimlenemez. Deneyim dilin öncesinde konumlanmıştır. İnsanlar mekan ile bu diyalektiği kurmayı beklerken kavramlar dünyasının eksik gerçekliğinin yetersizliği aşılmalıdır. Akın, deneyimin yok edilmesinin politik yanına da dikkat çeker. Artık toplumsal ve zihinsel yapılarımız tek bir modele doğru evrimleşmektedir. Ve buna direnmenin koşulu deneyimdir:

“Mimarlıkla felsefe arasında sahici bir ilişkinin mümkün olduğu tek düzlem deneyiminki. Yani kişisel ve rastlantısal olan, dilin dışında olduğu için salt olgucu bakışa tuhaf ve belirsiz görünen düzlem; kontrol edilemeyen ve bu nedenle küresel kontrole de direnme potansiyeli taşıyan düzlem. Felsefenin, tarihin ve mimarlığın hala topluma anlam iletebilmesinin ve onun tüketim kitesinden tekrar sahici topluma dönüşebilmesinin tek koşulu.” (Akın, 2000)

Gerçeklik; “ne öncede ne sonrada olan, bu an burada olanın gerçekliği”, Pirsig düşüncesinde *nitelik* olarak tanımlanmış ve öznenin nesne ile kişisel bir ilişki kuramaması noktasında, yani

deneyimin yokluğunun sonucunda *niteliksizlik* noktasına varılacağını söylemiştir.

Gerçeklik/*Nitelik* ve deneyim arası kurulabilecek bu köprü özellikle *niteliksizliğin* nedenlerini ortaya çıkarma, anlamlandırma ya da tartışmak bağlamında önemli görünür. Pirsig'in yaptığı modernlik düşüncesinin temel kavramlarından birini alıp başka bir kavram ile ilişkilendirmektir. Deneyimin yokluğunun *niteliksizlik* anlamına geldiğini söylemek, deneyim yokluğunun gerçeğin ölmesi anlamına geldiğini söylemekten farklıdır. "Gerçek" tümüyle görsellikten yoksundur. Ancak gerçeğin *nitelik* ile ilişkilmesi, nesnenin özne ile ilişkilmesi anlamına gelir.

Modernliğin yarattığı tek tipleşme ile kişisel deneyimin alanının daralması, modern düşüncenin aldığı en büyük eleştirilerden biridir. Ancak *nitelik* kavramıyla *deneyimin* ilişkisi yenidir. "Bu bina neden daha *nitelikli*?" sorusuna verilecek cevabın kullanıcının deneyimine olan yakınlığını barındırması yeni bir eksendir. Çünkü günümüz mimarlık dünyası *gerçeklik* ile ilgilenmez ama ondan bağımsız bir kavram gibi duran *nitelik* hala bir parametre olarak tüm sistemin içinde yer alır. Tanımlanamaz olsa da *nitelik* bugün hala erişilmeye çalışılan bir değerdir. Olumlu anlamlar içerir.

Bu bağlamda eğer deneyimin çokluğu *niteliğin* çokluğu anlamına geliyorsa o zaman deneyimleme şansının artırılması *nitelik* şansının artması anlamına gelir. Bu bağlamda birkaç yorumda bulunulabilir.

İlki fiziksel olarak bir binayı deneyimlemek ile karşıdan seyretmek ya da bir dergide görmek arasındaki *niteliksel* farktır. Her üç durumda yapının *niteliği* farklı anlamlara gelmektedir. Bir yapının dergide görülmesi ve hakkında bilgi edinilmesi sonucunda yapının *niteliksel* değeri daha çok gösterildiği kadardır. Yapının fiziksel olarak karşıdan görülmesi daha çok onun biçimsel *niteliği* ile ilgilidir. Ve son olarak yapının içine girilerek mekanın farklı açılardan görülmesi, duyular aracılığıyla mekanın koku, ses, ışık niteliği, malzemenin dokusunun deneyimlenmesi sonucunda oluşan *niteliği* farklıdır. Yapı ne kadar çok kişinin kendi deneyimi ile ilişkiye girerse, ne kadar çok deneyimlenirse onun hakkındaki *nitelik* tanımları o kadar çok kişiselleşir.

Teknolojinin ölçek olarak daha büyük olma imkanını sağlamasıyla günümüzde bir çok yapı, hastaneler, kamu yapıları, havaalanları, gökdelenler insan ölçeğinin çok ötesinde büyüklüklerde inşa edilmektedir. Bu yapılar büyüdükçe, insanın onları deneyimlemesi zorlaşır. Ölçek yapının bütünlüğünü algılanamaz hale getirdiğinde, kullanıcı hafızasında onu parçalayarak depolar.

Bu büyüklükteki yapıların teknolojiyi kullanma biçimleri “o kadar büyük” olmak için “o kadar çok” zorlanmıştır ki çoğu kez binayı kullanan binlerce kişinin deneyimi ikinci planda kalır. Önemsenen büyüklüktür, dolayısıyla binayı kullanan insanların yaşam alanlarının tek tipleşmesi önemsizdir. Bina varlık nedeni olan şirketin gücünü temsil etmeye o kadar koşullanmıştır ki, ürettiği mimarlık bilgisi ikincil hale gelir.

Ölçek olarak büyük binalardaki deneyimsel sorun tasarlayan mimar için de geçerlidir. Tasarımcının mekanın *niteliğinin* kendi deneyimiyle ilişkisini kurarken ölçek büyüdükçe daha çok zorlanması kaçınılmazdır. Bu sorun mimarların çoğu zaman ev ölçeğinde çalışmayı tercih etmelerinin nedenlerinden biri olarak da görülebilir.

Deneyimin önünün açılmasına bir başka öneri de mekanı deneyimleme şartlarının fazlaştırılması olabilir. Yapının içinde ya da kentsel örüntüde mekanı deneyimleme olasılıklarının fazlaşması, kullanıcının mekan ile ilişki kurma olasılıklarını artırır.

Buna karşıt olarak, çok kesin ve tanımlı tasarım anlayışları bu anlamda *niteliksizlik* potansiyeli yüksek olanlardır. Örnekler totaliter mimarlık yapılarında görülebilir. Almanya’da savaş sonrası tünel kalıp yöntemleri ile yapılan konut blokları bugün artık yaşanmaz alanlar olarak terk edilmişlerdir. Esneklik kullanıcının yaşam alanı ile ilişkisini geliştirir. Mekanı az da olsa kendi ihtiyaçları, istekleri doğrultusunda dönüştürebildiğinde hafızasındaki birikmiş imajlarının ortaya çıkma şansı oluşur.

Tadao Ando yaşamda açıklanamayan ve bir olgu olarak görülemeyen şeylerin mimarlık için değerli olduğuna inandığından, yapılarında işlevsiz alanlar bıraktığından bahseder. Bu alanlar tasarlanamayacak deneyimler içindir. (Kale, 2004)

Modernist ideolojinin ideal hayatı biçimlendirme yeterliliğine sahip mimar kimliği tam da bu deneyim alanının tümüyle tasarlanma iktidarına sahip olan kişidir. Mimar bu güç ile olabilecek tüm olasılıkları hesaplamaya çalışarak deneyim/yaşam alanını tanımlar. Aynı şey kent planlamaları için de geçerlidir. Bu dönemde tasarlanan kent planları da aynı katı tutumu sergiler. Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor* kitabının önsözünde Marshall Berman, Brasilia kent tasarımını, “sanki içinde yaşayan insanları sessiz tutmak için tasarlanmış” olarak tanımlar. Tasarımda göz ardı edilen, modernin içinde barındırdığı değişim olgusudur. Modern söylem bu değişimi barındırır ama biçimsel ifade edişlerinde her zaman yer almaz. Deneyimin

* Berman M., (2004) “Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor”, İletişim Yayınları, İstanbul

önünü tıkayan yenilik toplum tarafından reddedilir. (Berman, 2004, s.15)

İnsanların *niteliği* birbirlerinden farklı görmelerinin nedeni de bu bağlamda anlaşılabilir. İnsanların *niteliği* farklı görmelerinin nedeni, farklı deneyimler yaşamış ve bunları hafızalarında biriktirmiş olmalarıdır. Benzer tecrübeler yaşamış insanların bazı *niteliksel* yakınlıkları olabileceği gibi toplumlar da ortak değerlere sahip olabilir. Bu yaklaşım birbirlerinden uzak coğrafyalarda konumlanmış fakat geçmişlerinde bazı değersel ortaklıklar bulunan toplumların, neden biçimsel olarak benzer ürünler ortaya koyduğunu anlamaya yardımcı olabileceği gibi, birbirlerine yakın coğrafyalarda yaşayan toplumların değersel ortaklıkları olmadığında farklı yaşam formlarını tercih edişlerini anlamak için de faydalı olabilir.

Nitelikli fiziksel ortam, *nitelikli* sosyal hayatı şekillendirdiği gibi *niteliksizlik* de bunun tam tersini yapma eğilimindedir. Bu bağlamda deneyimin önü her şekilde açılmalıdır. En anlamlı olan *nitelikli* fiziksel çevrenin oluşmasıdır. Görsel medya farklı yerlerde yaşanan mekan deneyimlerinin aktarımı için önemlidir. Görsel hafızanın, *nitelik* algısının gelişmesine faydası kaçınılmazdır.

Farklı mekan deneyimlerini yaşama şansına sahip olmayan kişiler için bir başka tehlike, *nitelik* tanımlarının deneyim eksikliğinden dolayı biçimsel tabulara kolayca dönüşmesi eğilimidir. Bunun en basit örneği “ev” imgesi üzerinden okunabilir. “Ev”in *niteliksel* değeri üzerine düşünmemiş bir kullanıcı için kafasında varolan “ev” imgesinden başka bir anlam taşımaz. Sahip olunmaya çalışılan ev imgesi çoğu zaman “pembe panjurlu”dur. Kullanıcı bu “ev” imgesinin kafasındaki karşılığının fiziksel karşılığını gördüğünde aradığı evi bulduğunu sanır. Bu imge aslında kapital ekonominin imgesidir. Türkiye’de varlıklı kesim için yapılmış tek konut örnekleri tam da bu yüzden çeşitli türlerde bu imgenin sonuçlarıdır.

2.3 Nitelik ve Teknoloji İlişkisi

Bugün içinde bulunduğumuz anlamsal sorunların sorumlusu olarak teknolojiyi gösteriyoruz. Oysa teknoloji, teknolojik nesnenin dışında başlı başına bir kendiliktir. İnsan hayatını kolaylaştırma amacı taşıyan nesnelere üretme amacı taşır. İdeali üretme, iyiyi, değerliyi üretme, hepsinde amaç aynıdır: *Niteliğin* ortaya çıkması. Unuttuğumuz şey, üretilen nesnenin özne ile ilişkisidir. Pirsig bunu şu şekilde özetler:

“Gerçek çirkinlik, teknolojinin herhangi bir nesnesinden kaynaklanan bir sonuç değildir... Teknolojinin öznelerinden, onu üreten ve kullanan insanlardan da kaynaklanan bir sonuç değildir. Nitelik ya da onun yokluğu öznedeyne veya nesnede yerleşik değildir. Gerçek çirkinlik teknolojiyi üreten insanlarla ürettiği şeyler arasındaki ilişkide yatar; ki bu ilişki teknolojiyi kullanan insanlarla, kullandıkları nesnelere arasında da benzer bir ilişkiye yol açar.” (Pirsig, 1995, s.260)

Teknik, tekniğin özü ile aynı şey değildir. Yalnızca teknik olanı öne çıkardığımız ve bununla yetindiğimiz veya ondan kaçtığımız sürece, tekniğin özü ile bağlantı kuramayız. Bir şeyin özü, “onun olduğu şey olması” sayılır. Tekniğin özünün ne olduğunu anlamak için ise *techne* kelimesinin kökenine bakmak gerekir:

“Techne sözcüğünün pek erken zamanlardan Platon’un zamanına kadar episteme sözcüğü ile bağı vardır. Her iki sözcük de en geniş anlamıyla bilmenin adlarıdır. Onlar bir şeyde bütünüyle yurdunda olmak, bir şeyi anlamak ve bir şeyde yeterli olmak anlamlarına gelirler. Böyle bir bilme açılma sağlar. Açılma olarak bilme, gizini-açmadır. Aristoteles, ... episteme ile techne arasında ayırım yapar ve aslında bunu onların neyin gizini-açtıkları ve nasıl açtıkları bakımından yapar... teknik gizini açmanı, hakikat olmanın bir tarzıdır.” (Heidegger, 1998)

Hakikat olmanın bir tarzı olmak, gerçeğe ulaşma idealini paylaşmak *niteliğe* ulaşmanın farklı yollarını tanımlar. Teknolojinin, sanatın, mimarlığın yapmaya çalıştığı farklı yollar ile hakikat olmaya çalışmak, *niteliği* ortaya çıkartmaktır.

Teknolojinin bugün yaşadığımız değer kayıplarının sorumlusu olarak görülmesinin nedeni, kapital ekonominin tüketim nesnelere üretmekte üstlendiği görevdir.

Teknolojinin olanaklarının bize sağladığı yapabilme gücünün çekiciliği, insani değer yargılarının oluşması için geçmesi gereken zamanın önemini unutturmaya başlamıştır. Teknik bilginin özne ile nesne arasındaki ilişkiyi basitleştirmesi amaçlanmış ancak özne-nesne

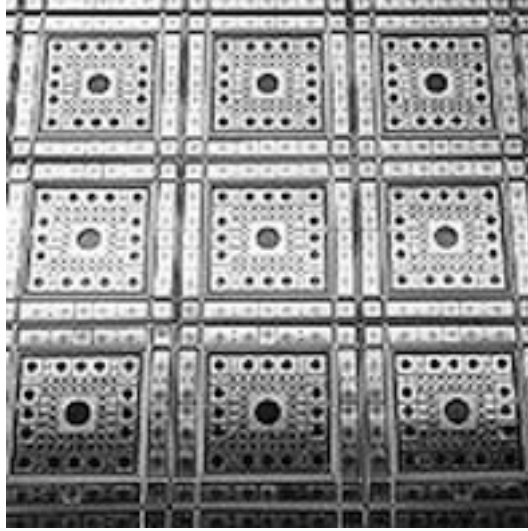
arasındaki doğrudan ilişkiyi dolayısıyla deneyimi engeller hale gelmiştir. Artık kullanıcı kendi ürettiği nesne ile ilişkiye girememekte onu kullanamamaktadır. Pirsig teknolojinin kullanımı konusundaki bu sorunu çözmek için teknolojinin anlamını kavramanın önemine değinir:

“İnsani değerlerle teknolojik gereksinimler arasındaki çelişkiyi çözenin yolu, teknolojiden kaçmak değildir. Bu olanaksızdır. Çelişkiyi çözenin yolu ikici düşüncenin bariyerlerini kırmak... ve teknolojinin ne olduğunu gerçekten anlamaktır-doğanın sömürülmesi değil, doğa ile insan ruhunu, her ikisini de aşan yeni bir tür yaratıda birleştirmek. Bu aşkınlık, okyanusu aşan ilk uçak ya da aydaki ilk adım gibi olaylarla ortaya çıktığında teknolojinin üstün doğasının farkına halk tarafından da varılır. Ama bu aşkınlık bireysel düzeyde de; kişisel temelde, kişinin kendi yaşamında, daha az dramatik bir şekilde gerçekleşmelidir.” (Pirsig, 1995, s.261)

Bu bakış açısı ile unutulmaması gereken nesnelere kim için, neden ve hangi değer sistemleri içinde *teknoloji* kullanılarak üretiliyor olduğudur.

Mimarlık ürünü için teknolojinin yoğun kullanımının yarattığı sorun, yapabilme gücünün ihtişamı nedeniyle mimarlığın anlamını yalnızca bu cazibe ile açıklamaya çalışması olarak özetlenebilir. Kenneth Frampton'un, “teknolojik maksimizasyon” olarak tanımladığı bu durum, mimarlığı artık yer ve çevresi ile ilişki kurmadan büyüleyici işler yapma noktasına getirmiş durumdadır. Frampton bu büyüleyici işleri ortaya çıkaran bilim-kurgu mimarlığının kendi içinde tükenme potansiyeline dikkat çeker. Teknolojinin ancak amaçsal değil araçsal kullanımı ile şiirsel bir son yaratılabileceğini söyler. Teknolojinin anlamını yorumlama konusundaki başarısıyla Jean Nouvel'in Arap Dünyası Enstitüsü binası (Şekil 2.3) bir milat olarak kabul edilebilir. 1987 yılında tamamlanan yapının, ışığın gün içindeki yoğunluğuna göre açılıp kapanan mekanik güneş kırıcıları, aynı zamanda biçimleri ile de Arap kültürüne çağrışım yaparlar. Teknolojinin imkanları yapının “ortaya çıkma” sürecinde araç olarak kullanılmıştır. (Frampton, 1999)

Pirsig'in biçimler ve izm'ler konusunda söyledikleri de ilgi çekicidir. Onun için modern teknolojiye, görünümdeki kasvet öyle ağırdır ki, kabul edilebilir kılınması için bir “stil” kaplamasıyla örtülmesi gereklidir. Stilige otomobiller, stilize mutfaklar, stilize evler hep bu kasvetin örtülmesi içindir. Kullanıcının modernlik nedeniyle uzaklaştığı nesnesiyle arasındaki ilişki, terazinin diğer kefesinde yer alan “güzellik” iddiasına yatırım yapılarak geçirilmektedir.

Şekil 2.3 Arap Dünyası Enstitüsü Binası cephe detayı

Bir grup mimar ise bilimdeki yeni gelişmeler ve bilgisayarların da etkisiyle artık tüm dünyayı atom ölçeğinden kente kadar benzer bir örüntü olarak görmek çabası taşırlar. Jencks'in Frank Lloyd Wright'ın organik mimarlıkta amaçladığı biçimsel kurgunun takipçisi olarak gördüğü için organi-tech mimarları olarak adlandırdığı bu grup, teknolojinin imkanlarını sonuna kadar kullanarak oluşturulmuş strüktürel yapıları ile kendi kendine yeten, lineer olmayan düzlemsel ilişki ağlarından oluşmuş yeni bir güzellik oluşturma iddiası taşırlar. Benoit Manderblot'un The Fractal Geometry in Nature kitabı 1977'de basıldıktan sonra grup bu bütünsellik iddiasının bilimsel kanıtlarına da kavuşmuştur. Santiago Calatrava'nın Valencia Sanat ve Bilimler Şehri (1991-1992), MVRDV'nin Danimarka Pavilyonu (2000), Norman Foster'ın İsviçre Re Gökdeleni (2002) bu görüşe örnek olarak verilebilir. Bu grubun ideali doğaya dönerek doğanın "güzel" tanımını teknoloji yardımıyla yeniden oluşturmak olsa da onların yapılarında da teknolojinin araçsallığının amaçsallığa dönüştüğü görülebilir. (Jencks, 2003)

Teknolojinin varlığına en çok ihtiyaç duyan yapılar gökdelenlerdir. Gökdelenlerin tasarım ilkeleri çoğu zaman büyüklüklerinin getirdiği bu "yapabilme" ve bunu "gösterebilme" gücüne odaklanmıştır. Bu yüzden gökdelenlerin hangisinin ne kadar yüksek olduğu daha önemlidir, kamuoyunda yer alış biçimleri de genel olarak bu yöndedir. Büyüklükleri iklimik ihtiyaçlarının, enerji kullanımlarının ve atıklarının da büyümesi anlamına gelir. Genel yaklaşım teknolojinin olanaklarının yalnızca yükselebilmek ve daha güzel bir imge yaratabilmek konusunda kullanılması şeklindedir. Ancak teknolojiyi aynı zamanda yapının büyüklüğünden kaynaklanan sorunlarını çözmek için de kullanan, ölçeğin büyümesine rağmen, mimarlık bilgisinin gücünden ve kendini ifade etme amacından vazgeçmeden var olma iddiası taşıyan yapılar olduğu da şüphesizdir.

Bu yapılara örnek olarak, Hamzah&Yeang'ın tasarlamış oldukları ve 1992 yılında kullanıma geçen Malezya'daki Menara Mesiniaga binası gösterilebilir. Yapı teknolojinin olanakları ile çok katlı olarak var olur, bu imkanları mekansal zenginlik, enerji korunumu, farklı mekan deneyimleri yaratma amacıyla kullanır. Dış cephedeki açıklıkları sayesinde doğal havayı içine alır ve gök-avluları sayesinde havalandırmasını doğal yollardan sağlamaya çalışır. Batı ve doğu cephelerinde güneşten gelen ısıyı azaltmak için özel tasarım panjurları vardır ve asansör çekirdeklerinin dışı açılması nedeniyle gün boyu doğal aydınlatma kullanılır. Çatı katındaki strüktürün tasarımı güneş panelleri düşünülerek yapılmıştır. (Sullivan, 2002)

Şekil 2.4 Menara Mesiniaga Binası

Teknolojinin tüketim ekonomisi ile iç içe geçen anlamı ve bunun yarattığı tartışmalarda zaman zaman ileri teknoloji ürünü malzemeler de eleştirilirler. Oysa teknolojik nesnenin *niteliksel* değerini tekniği kullanma başarısına ve kullanıcının deneyimi ile girdiği ilişkisine bağlı olarak değerlendirmek gerekir.

Teknolojinin kullandığı malzemelerin, örneğin plastiğin kötü çağrışımlar edinmesi malzemenin *niteliğinden* değil onun kötü *nitelikte* kullanımlarından kaynaklanmaktadır. Aynı

plastik, bir sanat eserinde kullanıldığında, aynı çağrışımı yapmaz. Demek ki plastik, gerçekte kötü *nitelikli* değildir. Bizim onu kötü görmemizin nedeni, kötü *niteliği* öznelere ya da nesnelere yükleme alışkanlığımızdır. Aslında kötü olan bizim onu kötü *nitelikle* kullanmamızdır. Bu yaklaşım ile çirkinlik, teknolojinin bir sonucu olarak değil, onu kullanma alışkanlıklarımızın bir sonucu olarak görülmelidir.

Herzog de Meuron'un yeni Allianz Arena Stadı (Şekil 2.5 ve şekil 2.6) bu bağlamda oldukça iyi bir örnektir. Yapının örtüsü özel olarak tasarlanmış havalandırma ve aydınlatma işlevlerini barındırır. Havanın soğuk olduğu zamanlarda ısıtma da buradan sağlanır. Yapının bir diğer özelliği yapılan maçlarda stadı kullanan takıma göre örtünün renginin değişebilmesidir. Yapının tasarımında teknoloji en yoğun anlamda kullanılmış, *niteliksel* olarak üst düzeyde bir başarı ile teknik kullanılmış ancak aynı zamanda bir mimarlık ürünü olarak yapının var oluşu unutulmamıştır. Teknoloji, kullanıcı ile binanın deneyimsel ilişkilerinde araçsallık görevini son derece iyi bir şekilde başarmıştır. Kullanıcıyı ısıtan, aydınlatan, havalandıran ve bu işlevleri kullanıcıyı yağmurdan koruyan örtünün içinde gizleyerek yapabilme olanağını sağlayan teknoloji, bütün bu özelliklerini ortaya çıkaran ve yorumlayan deneyimi biçimlendiren ise mimarlık bilgisidir.

Şekil 2.5 Allianz Arena Stadı

Şekil 2.6 Allianz Arena Stadı cephe detayı

Mimarlıkta teknoloji kullanımının *niteliksel* değerini, teknolojinin mimari ürünün *niteliğini* oluştururken araç ya da amaç oluşu belirler. Mimari ürün, yalnız teknoloji ürünü ya da teknolojiye rağmen var olmaya çalışan olmamalı teknolojiyi kendi mekansal, algısal, deneyimsel zenginliği için araç olarak kullanılmalıdır.

2.4 Nitelik ve Değer

Bir şeyi diğerlerinden ayırt ederek var ederiz, onun sahip olduğu değer bizim için var olmasına neden olur. Bizim için değersiz olan bir şeyi yaratmamız mümkün değildir. Değer başlı başına bir gerçekliktir.

Oldukça sıcak ya da soğuk bir fiziksel ortam şartında bulunan bir kişi entelektüel bir tartışmaya gerek olmaksızın düşük *nitelikli* bir durumdadır. Yani durumunun *değeri* olumsuzdur. Bu düşük *nitelik*, deneyim hakkında bir yargı değil, bir *deneyimdir*. Değerin kendisi bir deneyimdir. Bu nedenle de önceden tümüyle tahmin edilebilir. Yeniden üretilebilir. Tüm deneyimler içinde en az muğlak, yanılma olasılığı en düşük olandır. Değerler öznelere ya da nesnelere ait değildirler. Değerler kendi başlarına birer gerçekliklerdir. Değer, düşünceyi akla getiren gerçektir.

Düşündüklerimiz ya da inandıklarımız, bir nesneyi nasıl gördüğümüzü etkiler. Pek çok entelektüel gerçeklik arasından bizim bazılarını daha *nitelikli* olarak algılamamızın nedeni o anda geçerli olan değer biçimlerimizin sonucudur.

Bu konuda mekansal bir örnek vermek şu şekilde mümkündür. Konut geleneğimizde özellikle yap-sat dönemi sonrası, odaların bir koridorun ucuna bağlı oldukları plan tipi Türkiye'nin neredeyse tamamına hakim olan bir tipolojidir. Öyle ki yeni bir plan sistemini önermek kimsenin aklına gelmez. Çünkü müteahhitlerin, inşaat mühendislerinin, yatırımcıların, kullanıcıların mekan deneyimi farklılaşmaz. Onlar için konut deneyimi bundan ibarettir farklı mekansal çözümleri deneyimlememiş olduklarından farklı olanın onlar için değeri yoktur. Değersiz bir şeye yatırım yapmak istenmez. Sorgulamak akıllarına gelmez. Mimar farklı çözümlerin olası yeterliliklerini anlatmak konusunda bunca yıllık deneyim birikimi karşısında güçsüz kalmaktadır.

Değer merkezli bir düşüncede, her şeyi yaratan değerler olduğundan, düşük *nitelikli* durumları yaratan da düşük değerlerdir. Yani değerlerin iyileşmesi, gelişmesi *nitelik* için gereklidir.

Her şeyin değerlerden oluştuğu düşüncesi özne ve nesnesi arasındaki ayrımı değer merkezinde birleştirir. Nesnelere inorganik ve biyolojik değerler, öznelere ise sosyal ve entelektüel değerlerdir.

Bu bakış açısıyla kültür, değerlerin toplumsal biçimlerinden oluşmuş bir ağ olarak düşünülebilir. Pirsig, bu ağı oluşturan değer sistemlerinin iki tür olduğunu söyler. Onun görüşünde, her kültürün “değişmez yasalarından, geleneklerinden, ve bunların temelindeki değerlerinden”

türemiş *statik* iyi modelleri vardır. Bu statik iyi modeller kültürün temel yapısıdır ve onu belirler. Ama buna ek olarak, her kültürün dışında, hiçbir kural sisteminin içinde olamayan, ama kültür değiştikçe hep yeniden keşfedilmesi gereken bir de *Dinamik* iyi vardır.

2.4.1 Statik ve Dinamik Değer

Dinamik *nitelik*, “gerçeğin entelektüel öncesi keskin kenarı, tümüyle basit ve daima yeni olan her şeyin kaynağıdır.” Dinamik olan, yeni olanın gücünü taşır. Statik olan ise, eski ve karmaşıktır. Hep bellek bileşeni ile ilişkidir. İyi, saptanmış değerlerin ve değerli nesnelerin oluşturduğu kurulu modele uymaktır. Adalet ve yasalar da aynı şeydir. Statik ahlak, kahramanlar ve kötü adamlardan oluşur. Değerleri kendi kendine değişmez. Dinamik *nitelik*, onu değiştireninceye dek hep aynı şeyi söyler.

Pirsig, dinamik iyi ve statik iyinin, toplumun yalnız ahlak ile ilgili olan kısımlarına ait olmadığını savunur. Değer merkezli bir düşüncede alanlar arası sınırlar yoktur. Ahlak özne *niteliğiyle*, sanat nesne *niteliği* ile ilgili olmaktan çıkıp, “değer” ile ilgili olmaya başladığında, neyin statik neyin dinamik olduğu anlaşılmaya çalışıldığında, ikisinin birbiriyle ilişkisi daha anlaşılır hal gelir.

Bebeklerin değer oluşum süreci buna örnektir. Bebeğin daha anne karnından itibaren basınç, ses, ışık gibi faktörleri fark ettiğini biliriz. Bu faktörlere isimlerini biz veririz ama bebek isimler olmadan da bu faktörlere tepki verir. Bu değerler, onun için dinamik *niteliklerdir*. O yüzden gizem ve heyecan ile onları karşılar. Bebek için özne-nesne ayrımı yoktur. Kendi eli ya da biberonu onun için aynı anlamda yeni ve farklıdır. Bir süre sonra bebek, bu farklılıklar arası ilişkileri yapılandırır ve biberonu artık onun için bir “nesne” haline gelir. Bu nesne onun için birincil bir deneyim değil, “birincil deneyimlerden türetilmiş statik değerlerin karmaşık bir biçimi” olacaktır. Bebek nesneyi anlamlandırdıktan ve bunun işlediğini gördükten sonra bu konuda hız kazanır. Ve böylece sürekli yeni nesnelere eklemeye başlar. Bu yüzden özneler ve nesnelere, bizim için temeldir; çünkü onları bir arada algıladığımız dönemi hatırlamamız.

Burada önemli olan nokta *statik* ve dinamik *nitelik* arasındaki ilişkidir. Yalnız birisinin varlığı yeterli olmamaktadır. Dinamik olan yeni ve heyecanlı olandır ama yaşanmışlığın gücünü barındırmaz. Yaşam herhangi bir statik biçim olmaksızın, yalnız dinamik *nitelikten* oluşamaz, bu kaos anlamına gelir. Dinamik olan zamanla statik değer biçimine dönüşür. Statik olan ise dinamiğin etkisiyle değişir. Toplumlar bu iki değer yargısı biçiminden oluşurlar. Statik değer yargıları, dinamiği baskı altına almaya çalıştıklarında ölüdürler. Yaşadığımız dünyayı yaratan dinamik *nitelik* olmasına karşın, dünyayı koruyan bu statik

değer yargılarıdır. Ne statik ne dinamik birbiri olmadan varlığını sürdürebilir. Statik dinamiğe, dinamik statığe doğru hareket eder.

Statik niteliğin tersine, dinamik *nitelik* anlaktır.

Cansever, kentin oluşumunda belirleyici olan dinamik ve statik ayrımına değinir. Kent insan üretimin yönlendirildiği, sosyal hayatın olabilecek en yakın şekilde devam ettiği, bilginin üretildiği alan oluşuyla, en dinamik yerdir, dinamik değerlerden oluşur. Ancak, bir yandan da ahlakın, hukukun ve dini düşüncenin geliştiği alan oluşu ile statik değerlerden de oluşur. Kentte konut alanları dinamiği, kamusal alanlar ise statik iradeyi temsil eder. Konut yapılarında inşaat malzemesi olarak daha geçici malzemelerin seçilmesine rağmen kamu yapılarında kalıcılığın aranması buna bağlanabilir. İnsanın en üst gelişme düzeyinin olduğu alan olarak kentin, bu iki değerler alanının uyumlu birlikteliğinden oluşması gerektiğini söyler. Üst yapıyı oluşturan kamusal alanların kentin bütününe biçimlendirme iddiasını onaylamaz. Kentin değişmez çizgilerinin varlığın dinamik yapısını inkar ettiğini söyler. Ne tamamen geçicilik, ne tamamen kalıcılık *nitelikli* çözümü oluşturamaz. (Cansever, 1996)

Statik ve dinamik değerler arasındaki ilişki modernite üzerinden de okunabilir. Modernite, statik değer biçimlerinin reddi olarak görülebilir. Dinamik iyinin yüceltilmesi onun göklere çıkarılmasıdır.

Bu bağlamda “Bir toplum neden düşük *nitelikli* yapılar üretiyor?” diye sorduğumuzda, yüksek *nitelikli* yapılaşmaya değer vermediği için diye de cevaplamamız da mümkündür. Bir toplumun değer yargılarını oluşturan statik değerleri anlamak bu bağlamda önemlidir.

Değerin, nesneyi yaratan gerçek olduğu düşüncesi, mimarlık alanındaki anlam/değer kaybını okumak bağlamında önemlidir. Mimarlığın kendi alanı dışında anlamını araması onun mimarlık değerini azaltır. Değer azaldıkça deneyim azalır deneyim azaldıkça *niteliksizlik* oluşur. Değerin kaybının sonucu budur.

2.4.2 İnorganik, Biyolojik, Sosyal ve Entelektüel Ayrımıyla Statik Değer Sistemi

Değerin bu şekilde önem kazandığı bir düşüncede, atom altı parçacıkları yöneten “değer” ile bir insanın bir tabloya kattığı “değer”in farklılığının açıklanması zorunludur. Pirsig, farklılığın statik değer biçimlerinin hiyerarşisinde yattığını söyler. Bu hiyerarşi, statik değer biçimlerinin evrim düzeylerine göre oluşmuştur:

“Statik değer biçimleri dört sisteme ayrılır: inorganik biçimler, biyolojik biçimler, sosyal biçimler ve entelektüel biçimler. Her biri aynı anda birbirinden bağımsız olarak işlevini görür... Birbirlerini takip etmezler, her üst düzey, daha alttakinin üzerine kuruluysa da o alttaki düzeyin uzantısı değildir. Tamamen tersidir. Daha yüksek düzeyin genellikle daha alttaki düzeyin karşıtı olduğu, ona kendi amaçları elverdiğince hükmettiği, onu denetimi altına aldığı düşünülebilir.” (Pirsig, 1998, s.155)

Bu görüş ile bakıldığında, bir bardak suyu ya da atom altı parçacıkları bir arada tutan değer, değer inorganik biçimidir. Bir ulusu bir arada tutan değer ise, değer toplumsal biçimidir. Bunlar birbirinden tamamıyla farklıdır çünkü farklı evrim düzeylerindedir. Bu biçimlerin her birinin değer tarihsel evrim sürecinde yaratılmış olmalarından başka hiçbir ortak yanları yoktur. Nesnel inorganik ve biyolojik, öznel ise sosyal ve entelektüel değerlerden oluşurlar. Statik değer biçimlerinin evrimsel olarak en üst konumunda olan entelektüel bilginin en temel görevi toplumu korumak ve geliştirmektir.

Pirsig evrimsel gelişmeyi bu anlayış ile açıklamaya çalıştığı evrimin biyolojik biçimlerin kaosu yendiği, sosyal biçimlerin ölümü yendiği süreç olarak görür. Bugün entelektüel akıl biçimleri toplumsal değer biçimleri ile çarpışmaktadır ve bu evrimsel açıdan olması gerektir. Tüm 20. yüzyıl savaşı bu şekilde görülmelidir. Pirsig, modernizmi aklın toplumsal değer biçimlerine üstün geldiği ilk dönem olarak yorumlar. Sorun entelektüel aklın bunu yapmak istemesinde değil yaparken toplumsal sisteme zarar vermesindedir. Akıl toplumsal sistemleri, değer sistemlerini baskı altına almaya, onları yok etmeye başladıkça baskı altına alınmaya çalışılan değerler özellikle kentlerde büyük değer savaşları olarak ortaya çıkarlar.

Pirsig düşüncesinde toplum ve akıl değer biçimleridir. Bunlar birbirinden bağımsızdır. 20. yüzyıl kaosunun ardında bu ikilem yatar. 20.yüzyıl insanın en önemli ürünü toplumdur görüşünden, insanın en önemli en yüksek ürünü düşüncedir dönemine geçmiştir. Üniversitelerdeki yoğunluğun nedeni de budur. Ancak 20. yüzyıl akılla toplumun kavgasının yüzyılıdır. Entelektüel aklın yaratmış olduğu teknolojik aygıtlar sayı ve karmaşıklık açısından artıyor olsalar da bizim onları kullanma yeterliliğimiz aynı oranda, aynı hızda artmamaktadır. İşte bu bizim deneyim alanımızı kısıtlar. Bu aygıtlar bizi hayatın kendisini yaşama deneyiminden uzaklaştırmaktadırlar. Beyinler teknolojinin bu kadar hızlı gelişmesinden önce fiziksel ve biyolojik biçimlerin üstesinden gelebiliyorlardı ama bugün maddenin dinamiği insan zihninin sınırlarını aşiyor gözükmektedir.

Mimarlık bu yeni aklın, aklın toplumsal değerler ile olan savaşının çok önemli bir parçasıdır. Kapital ekonomi bütünüyle dinamik bir yapıdır. Daha akıllıca olanın daha çok üretilmesi ve satılması esasına dayalıdır. Kentler bu aklın en üst ürünlerinin ortaya çıktığı alanlardır. Mimarlık bu aklın en üst simgelerini inşa eder. Gökdelenler başlı başına bu aklın gücünü simgelerler.

Modernizm sonrası post-modernizmin ortaya çıkışı bu bağlamda çok anlamlıdır. Modern aklın toplumsal değerlere üstünlüğünü savunur ama bunu yaparken biçimsel ön kabulleri ile toplumun statik değer yargılarını, değer ön kabullerini bastırma ve kendi varlığını biçimsel kalıplar halinde ifade etmeye çalışır. Toplum baskıya karşı tepkisini post-modernizmi üreterek gösterir.

“Postmodernizm, sanki dünyada hiçbirşey yokmuşçasına, değişimin parçalanmış ve kaotik akıntıları içinde yüzer, hayır, daha da ötede, çamur içinde debelenir.” (Harvey, 1996, s.60)

Mimarlık ve kent tasarımı alanında postmodernizm basit biçimde bölgesel geleneklere, yerel tarihçelere, ihtiyaç ve fantazilere duyarlıdır. Mekan artık toplumsal amaçlar için biçimlendirilecek bir şey değildir. Toplumsal amaçla zorunlu hiçbir bağı olmayan estetik hedef ve ilkelere göre biçimlendirilecek bağımsız bir şeydir. (Harvey, 1996, s.85)

Aklın ve toplumun savaşı devam etmektedir. Mimarlık bu savaşta paranın ve aklın yanında olmak zorundadır. Varlığının temel şartı olan talep edilmeyi yaratan güç oradan kaynaklanmaktadır. Bu ilişki, evrim açısından gerekli ve anlamlıdır. Ancak kapital ekonominin ve yoğun teknoloji kullanımının insanın deneyimini azaltıcı etkisi, değer kalıplarını değiştirmeye çalışması nedeniyle mimar da kendi anlam bunalımını özellikle felsefeye yakın durarak aşmaya çalışmaktadır.

Nitelikli mimari yapılaşmanın en önemli gerekliliklerinden biri toplum ile olan ilişkilerindeki değersel *nitelikte* yatar. Entelektüel aklın gelişmeye ya da *niteliğe* yol açabilmesinin ön koşulu toplumsal değer sistemlerini baskılamaya çalışmamasıdır.

Bir çok Avrupa ülkesinde mimarlığın toplum ile olan ilişkilerini arttırmak, toplumsal ön kabulleri sağlamak için kamuoyu oluşturulmaya çalışılmaktadır. Kentin gelişme bölgelerinin nereye aktarılacağı, gökdelenlere izin verilip verilmeyeceği kamuoyu yoklamaları ile belirlenmekte, kamusal yapılar çoğu zaman yarışmalar ile mimarlara verildiğinde halk seçici kurul olarak görev yapmaktadır. Bu mimarın ve mimarlığın değer yargılarını toplum ile ilişkilendirmesi, entelektüel aklını onlara kabul ettirmesini sağlar. Aklın ve toplumsal

değerlerin savaşı bu şekilde yıkıcı olmadan kendiliğinden ilerler.

Son dönemde İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından yapılmak istenen Dubai Towers isimli proje, kamunun topluma uyguladığı değersel baskıya örnek olabilir. Yapının belediye tarafından kamuoyunun isteklerini hiçbir şekilde hesaba katmadan belirli bir arazide, belirli kişiler tarafından ve belirli bir biçimsel ifade ile yapılacağını duyurması toplumda büyük eleştiri almıştır. Ancak eleştiriler çoğunlukla yapının yüksekliği ile sınırlı kalmıştır.

Gökdelenler bir yandan kapital ekonominin en üst ifadeleri olarak, simgesel güçleriyle kentin en önemli elemanları oldukları kadar görülme ve görme sürecinde de önemlidirler. Sabit duran özne için bu statik değerlerin ifadesi iken, hareketli özne, binanın kullanıcısı için ise şehrin dinamik hayatının seyredilebileceği yerlerdir. Bu yüzden tam da kentsel oluşlardır. Değer merkezli bir düşüncede bir yapı uzun, kısa, küçük, büyük, yeni, eski, kullanışlı, kullanışsız olduğu savlarının yalnız birine göre değerlendirilemez. Yani bir yüksek yapı yalnızca yüksek yapı olduğu için *nitelikli* ya da *niteliksiz* olamaz. Onun *niteliğini* oluşturan şey, o an o yerdeki varlığıdır.

2.5 Niteliğin Bilimselliği ve Eğitim

Pirsig'in düşüncelerinin yoğunlaştığı değer, deneyim ve *nitelik* ekseninin dışında, aslında düşüncelerinin gelişme aşamasında uğraştığı başka önemli bir sorun da *niteliğin* bilimselliği konusudur. *Niteliğin* bilimselliği, özellikle *nitelikli* olanın öğretilmesi bağlamında önemlidir. *Niteliğin* bilimsel olarak tanımlanamaz oluşunun ispatlandığı sürecin sonunda “Bilimsel olarak tanımlanamaz olan *nitelik*, bilimsel olarak nasıl öğretilir?” sorusunu sorar. Bilgi edinme yöntemleri ile başlayıp, “bilimsel gerçek” kavramını sorguladığı sürecin sonunda *nitelik* olgusunun değer ve deneyim ile olan ilişkisini ortaya çıkarır.

Niteliğin bilimsel olarak tanımlanamaz olduğunu ispatlamak istemesinin bir diğer nedeni, *nitelik* olgusunun yaşadığı anlam kayıplarını yok etmek istemesidir. Anlam kayıplarının nedeni, onun nesnenin ya da öznenin bir özelliği olarak düşünülmesidir. *Niteliğin* nesnenin bir özelliği olması demek onun bilimsel yöntemler ile ölçülebilir olması demektir. Öznenin bir özelliği olması ise onu tamamen “hoşlanılan şey” olması anlamına gelir. Oysa *nitelik* ikisi de değildir. İkisinin, öznenin ve nesnenin ilişkisinde, öznenin nesneyi gördüğü anda olan “şey”dir. Bu bağlamda Pirsig, *nitelik* olgusunun bilimsel olarak tanımlanabilir olmadığını ispatlayarak onun nesnenin bir özelliği olamayacağını kanıtlamaya çalışır.

Hiçbir araç *niteliği* ölçemez. Bir nesnenin ağırlığını, rengini, kokusunu, sağlamlığını araçlarla ölçmek mümkündür ancak onunla ilişkiye giren ve onu kullanan özne için onun *niteliğini* ölçmek mümkün değildir. Ayrıca “*nitelikli* zaman” tanımında olduğu gibi, *nitelik* olgusunun özne ya da nesneden bağımsız olarak kullanıldığı durumların olması *niteliğin* özne ya da nesneye ait bir özellik olmayacağını bir başka göstergesidir.

Niteliğin bilimsel olarak ölçülemeyeceğini kanıtlamak için uygulanabilecek bir başka yöntem, onu alt öğelerine ayırmak ve o öğelerin ölçülebilirliklerini test etmektir. Pirsig bu alt öğelerden bazılarının ölçülebilir olmasına rağmen bazılarının, duyularımız ile elde ettiğimiz değer yargılarımızı kapsayanlarının, ölçülemez olduğunu savunur.

Örneğin mimarlık üzerinden düşünecek olursak, *nitelikli* bina tanımını oluşturan alt öğelerden, ekonomiklik ya da sağlamlık bilimsel olarak ölçülebilir olsa da, oranlılık, vurgu ya da güzellik bilimsel olarak tanımlanamaz. Oysa bizim *nitelikli* bina yargımız bunların tümünden oluşur. Öğelerden bir kısmının bilimsel olarak açıklanabilir oluşu yeterli değildir.

Niteliğin bilimsel olarak tanımlanamaz oluşuna rağmen bir olgu olarak varlığının bilinmesi ve bilimsel çalışmalarda bir değer olarak kullanılması, bilimsel yöntemde ve üniversite eğitiminde bir anlam sorununa işaret eder.

Pirsig'in *niteliğin* bilimselliği konusundaki en büyük eleştirisi bilimsel gerçeğe ulaşılma sürecinde hipotezlerin arasından seçim yapma konusundaki anti-bilimselliktir. Formel bilimsel yöntemin yargıya varma süreci: sorunun tanımını yapma, sorunun nedenleri hakkında hipotezler üretme, her bir hipotezi sınamak için düzenlenmiş deneyler yapma, deneylerin önceden tahmin edilen ve gözlenerek ortaya çıkan sonuçlarını ortaya çıkartma ve son olarak bu sonuçlar üzerine bilimsel yargılara varma olarak özetlenebilirse, bu süreçte sonsuz sayıda hipotezin içinden hangisinin üzerine deneyler gerçekleştirileceği konusundaki seçim tamamen kişisel bir yargıdır. Pirsig bu konuda Einstein'ın görüşlerinden yararlanır:

“İnsan kendisi için, dünyanın basitleştirilmiş ve anlaşılır bir resmini, kendisine en uygun tarzda yapmaya çalışır. Sonra, bir ölçüde, deneyimler dünyasının yerine bu kendi kozmosunu koymaya, böylece onu yenmeye çalışır... Bu yolla, kişisel deneyimin dar girdabında bulamadığı sükut ve huzuru bulmak için, bu kozmosu inşa etmeyi ruhsal yaşamının ekseni haline getirir.. En büyük amaç.. kozmosun saf tündengelimle kurulabileceği evrensel temel yasalara ulaşmaktır. Bu yasalara giden mantıksal yollar yoktur; onlara yalnızca sezgiyle, deneyimin sempatik kavranışı ile varılabilir... Evrim, herhangi belirli bir anda, akla uygun yapılar içinden yalnızca birinin, daima ötekilerden kesinlikle üstün olduğunu kanıtladığını göstermiştir.” (Pirsig, 1995, s.103-104)

Bilim her ne kadar kabul etmese de aslında “gerçek” olarak tanımladığı olgular yalnızca sonsuz kalabalık içinden yapılan seçkilere. Bilimin bu seçkinin öznelliğini görmezden gelişi “bilimsel gerçek” tanımında sorunlar yaratır.

Bizim tüm yaşantımızı düzenleyen, gelişmemizi yönlendirme görevini üstlenen, gerçeği anlamamızı sağlayan bilim, kendi bilimsel gerçeğini sezgisel değerleri üzerine kurmaktadır. Ayrıca bilim gün geçtikçe hipotezlerinin ve bunun sonucunda vardığı gerçekliklerin sayısını arttırmakta, bunun sonucunda akılcı bilginin ortadan kaldıracağı varsayılan toplumsal kaos, değerler ve düşüncelerde oluşan belirsizliğin etkisiyle daha da büyümektedir.

Burada asıl farkına varılması gereken bilimin tüm bilgi dünyasını kapsamadığı gerçeğidir. Bilimin *niteliğin* alanına girmek istememesinin, *niteliği* tanımlayamamasının (ama onu kullanmasının) nedeni de budur. Bilim, bilgi dünyasının yalnızca seçtiği bir bölümü ile ilgilenir. Üretilen sonsuz sayıda hipotezin içinden neden bir tanesini seçtiği sorusuna yanıt vermez. Bu kendi alanının dışındadır. Onun kullandığı bilgi, bilimsel gerçeği ortaya çıkartmasına yetecek olan bilgidir.

19 yüzyıl başında bilim artık bir dünya görüşüdür ve pozitivist bilimler yani bilimsel

gerçekleri üreten bilimler bu anlamda daha çok ilgi görürler. Pozitivist bilimlerin çekiciliği bir anlamda “gerçek”leri tanımlaması ile sermaye için kullanışlı olmalarından kaynaklanır. Ancak 20. yüzyılda bilim tanımının geçirdiği değişim ile bilimsel eğitim de sorgulanmaya başlanır. Thomas Kuhn’un Bilimsel Devrimlerin Yapısı 1962 tarihlidir. Mimarlık eğitimi de aynı dönemde kendi eleştirisini yapmaya çalışır. Robert Venturi’nin “Mimarlıkta Karmaşıklık ve Çelişki”si ve Aldo Rossi’nin “Kentin Mimarlığı” 1966 da basılmışlardır. (Akın, 2002)

Pozitivist bilimlerin ürettiği iddiasını taşıdığı “bilimsel gerçek” kavramının geçirdiği değişim sonucunda aslında gerçeğin ideolojik yönü açığa çıkmıştır. Pirsig’in sezgisel dediği ve öznel oluşu nedeniyle eleştirdiği yön de budur. (Akın, 2002)

Mimarlıkta işlevsellik en önemli ideolojik olgudur. İşlev, mimarlığın varoluş nedeni oluşuyla onu diğer sanatlardan ayırır. İşlevin toplumsal, anlamın bireysel olması nedeniyle mimarlık, anlam sorununa çözüm olarak işlevi koyar. Bugün artık işlevin tek gerçeğimiz olmadığını biliyor ve kabul ediyoruz. Gerçekliklerin bir tane olmadığını, birden çok gerçeklik olduğunu kabul ediyoruz. (Öklid geometrisinin varlığı Riemann geometrisinin varlığını yok etmiyor.) Ama gerçeklerin çoğaldığı bir dünyada, gerçekleri öğretiyorum iddiasıyla bilimsel olduğu varsayılan bir eğitim verilemeyeceğini, bilimsel yöntemin şimdiye kadar kullandığı “gerçek” tanımlarının ömrünü doldurması gibi, eğitim sisteminin de kendisini bu yeni kabullere göre değiştirmesi gerektiğini görmezden geliyoruz.

Bugün artık eğitim kişisel yeteneklerin nasıl ortaya çıkabileceğini de önemseyen bir eğitim olmalıdır. Her bir öğrencinin süreç sonunda geleceği nokta farklı olacağına göre kişisel eğilimleri, yeterlilikleri, geçmiş birikimi, tercihleri kendi ürününü verme konusunda önemsenmeli ve bu kişisel yeterliliklerini nasıl spesifik bir alanda vereceği ürünle ilişkilendirebileceğine dair sorgulama sürecini içermelidir.

Bu fikrin gereklilikleri mimarlık eğitiminde özellikle belirleyicidir. Mimarlığın bir sanat, bir zanaat, bir bilim ya da hepsinin birleşimi olduğunu söyleyen farklı ekoller vardır. Yalnız şurası bir gerçektir ki, mimarlık bir yönüyle ürettiği yapıların ekonomik değeri sebebiyle sermaye ile, yapılarda kullanılan malzemelerin sürekli gelişmesi sebebiyle teknoloji ile sürekli ilişkide olduğu gibi insanın yaşantısının geçtiği fiziksel ortamların yaratıcısı olarak toplumsal değerler ve bunların oluşturduğu bilgi ile de ilişkidir. Bu bağlamda *nitelikli* mimari ürün dendiğinde sağlamlık, ekonomiklik, enerji korunumu gibi faktörlerin yanında, insanın kendini rahat hissetmesi, güzellik gibi tamamen farklı *nitelikler* de akla gelmektedir. Dolayısıyla, *nitelikli* mimari ürünün, nasıl üretilebileceğine ilişkin bilginin tümü, bilimsel olarak

tanımlanabilir değildir. Yani, bu bilginin tümü bilimin alanına girmez. Bunun bilimsel olarak eğitimini vermek mümkün değildir.

Bu eğitim, *nitelikli* mimari ürünün, örneğin yapısal sağlamlık, ekonomiklik, enerji korunumu gibi bilimsel araçlar ile ölçülebilen alt kümelerine ait bilgileri, birer gerçeklik olarak kapsadığı gibi, içermeyen parçalarına ait değer yargılarını da önemsemelidir. “Oranlılık ya da vurgu nasıl öğretilir?” sorusunun yanıtı ise sürekli değişen değer yargılarını geçmişin bilgileriyle sürekli karşılaştırarak olmalıdır.

Pirsig’in *nitelik* ile ilişkilendirdiği deneyim, değer, kültürün dinamik ve statik güçleri, teknolojinin değeri, bilimsel bilgi, entelektüel değerlerin yol göstericiliği, farklı disiplinler arası ilişkilerin yakınlaşmasının önemi gibi başlıkların eğitimdeki karşılıkları aranmak istendiğinde bazı öneriler oluşturulabilir.

İlk olarak eğitimin deneyimin önünü açması gerekli görülmektedir. Yani mutlak doğrunun savunulduğu sistemler artık anlamlarını yitirmişlerdir. Mimarlık eğitiminde tashih yaklaşımları işte bu yüzden artık süreçlerini doldurmuşlardır. Öğretim görevlisinin “gerçek”leri öğrenciye aktarması gibi bir yaklaşımın zamanının dolmuş olduğu görülmelidir.

Görsel hafızanın gelişmesi için kullanılacak her türlü yöntem, geziler ile mekan deneyiminin önünün açılması, tarih bilgisi ile değer kavramının önemi, teknolojinin olanakları ile oluşturulabilecek mekan deneyimlerinin edinilmesi ilk akla gelenler olabilir. Gerçeğin anlamının muğlaklaşmasının bir diğer sonucu eleştirinin öneminin artmasıdır. Bu yüzden eğitim sürecinin kesin olarak bir çok düzeyde tartışma olanağını içermesi gerekir. Farklı değer yargılarının oluşması için olabildiğince çok fiziksel ve zihinsel deneyim yaşanmalıdır.

Mutlak gerçek tanımının yok olmasının bir diğer sonucu bilgi alanları arasındaki sınırların muğlaklaşmasıdır. Pirsig bunu özellikle vurgular. Bu bakış açısıyla mimarlık disiplini de diğer alanlar ile olan ilişkilerini yoğunlaştırmalıdır. Şehircilik, tasarım, peyzaj, yanısıra felsefe, sosyoloji, resim, sanat tarihi mimarlık disiplini ile ilişkilendirilmelidir.

3. TÜRKİYE'DEKİ NİTELİKSİZ YAPILAŞMANIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Pirsig düşüncesinde *niteliğin* oluşabilmesi için değerlerin önemi çok büyüktür. Değerler, yaşanan deneyimin anlam kazanabilmesi için gereklidir. Hangi ürün bağlamında olursa olsun, *niteliğin* oluşabilmesi için ona değer verilmesi gerekir. Bu bağlamda, “Türkiye de neden *niteliksiz* bir yapılaşma sorunu ile karşı karşıyayız?” sorusunun cevabı ona değer vermediğimiz için diye cevaplandırılmalıdır.

Pirsig’in özne veya nesnenin bir özelliği olmadığını, ikisinin birbiri ile olan ilişkisinde *niteliğin* bulunduğunu söylediğini burada hatırlamak gerekir. Bu bağlamda *niteliksizlik* toplumun değerleri ile mimarlık ürünü arasındadır. *Niteliksizliği* çözebilmek için toplumun mimarlık konusundaki değer yargılarının oluşumunu, tarihsel arka planını anlamak gerekli olduğu gibi, aynı zamanda bu ürünü üretme amacı taşıyan meslek adamının toplumla ilişkisini ve mesleki değer yargılarının oluşma sürecini incelemek gerekir. Türkiye de *nitelikli* bina dediğimizde hala aklımıza tarihi yapıların geliyor oluşu, örneklerimizi geçmişimizden veriyor oluşumuz, 80 yıllık profesyonel meslek hayatının toplumla kurduğu ilişkideki sorunu anlamak için yeterlidir. Bunun nedenlerinden en önemlisi mesleğin ortaya çıktığı andan itibaren yaşadığı anlam ve değer sorunları olarak görülmelidir.

3.1.1 Cumhuriyet Dönemi ve Mimar Kimliğinin Oluşumu

Türkiye’de ilk ortaya çıktığı andan itibaren mimar kimliği, politik ideolojinin çok yakınında konumlanmıştır.* Cumhuriyet ideolojisinin modern Türkiye’yi yaratma idealinin en önemli aktörlerinden biri de mimarlar olmuştur. O dönem yapılan bütün mimarlık ürünleri cumhuriyetin modernlik ideolojisinin savunulduğu eserler olma iddiasını taşırlar. Modern ideolojinin bizdeki tarihinin batıda modernizmin eleştireliliğini kaybettiği ve bir biçimsel üslup olarak algılanmaya başlandığı döneme denk gelişi önemlidir. Bunun sonucu olarak biçimsel bir üslup olarak algılanan modernizm millileştirilmeye çalışılmış, ancak arkasındaki anlamsal süreç dikkate değer görülmemiştir.

Bunun anlaşılması için 1930’lar Türkiye’sinde inşaat endüstrisinin ve malzeme çeşitliliğinin mümkün olmadığını hatırlamak yeterlidir. Bizde modern ideolojinin simgeleri olarak düşünülen yapıların oluşmasına imkan verecek cam, çelik, prefabrik elemanlar gibi endüstrileşmiş yapı malzemelerinin oldukça kısıtlı miktarlarda üretilmelerine rağmen bir

* Türk mimarlarının profesyonelleşme süreci için bkz. Bozdoğan, S., (2002), “Modernizm ve Ulusun İnşası”, ss.45-47

ulusun yeniden inşası için “seçilen” dilin bunlar varmışçasına tasarlanması yaşanan değerlendirme sıkıntısının göstergesidir. (Bozdoğan, 2002)

Devletin mimarlık mesleğine dışarıdan bir ideolojik anlam yüklemesinin sıkıntılarının yanısıra yabancı mimarlara öncelik tanınması da mimar kimliğinin güven sorununa yol açmıştır.

Bu süreç hem mimar kimliğinin daha ilk oluşma anında, anlamsal bir sorunla karşılaşmasına hem de ideolojinin bir parçası olarak mimarlığın değer yargılarının tartışılmaz olmasına neden olmuştur.

Yapılaşmadaki *niteliğin* toplumsal *nitelikten*, toplumsal *niteliğin* ise toplumun değerleri içindeki işleyişten bağımsız olamayacağı unutulmamalıdır. Pirsig’e göre değerler sisteminin doğru işleyebilmesi için statik değer sistemleri içinde en üst basamak olarak gördüğü entelektüel aklın, yasa koyucu düzenin, bir alt sistemde yer alan sosyal hayatın değer yargılarına baskı uygulamaması gerekir. Bu bağlamda *niteliksizliğin* nedenlerini anlayabilmek için politik tarihimizde ne tür anlamsal yaptırımlar yaşadığımızı anlamak son derece önemlidir.

3.1.2 Toplumsal Değerlerin Baskılanması ve Niteliksizlik İlişkisi

Ancak 1950’lerde üretim mekanizmalarının tüketim ekonomisinin yaygınlaşmasına paralel gelişimi daha ucuz ve üretimi daha hızlı olduğu için küçük ölçekli tüketim nesnelere yatırım yapılması sonucunu doğurmuştur. Oysa aynı yıllar kente göçün yoğun olarak yaşandığı yıllardır. Yatırımcılar karşılayamayacakları büyük ölçekli konut gibi gereksinimleri görmezden gelmişler daha kolay ve çok satılabilir olanın üretimine yönelmişlerdir. Bunun sonucu olarak, konut ve kentleşme sorunu herkesin kendi imkanları ile çözdüğü sorunlar olarak kalmışlardır. Bugün bile fiziksel çevrenin neredeyse tamamını oluşturan betonarme apartman kültürü bu günlerin sonucudur. (Bilgin, 1999)

Esneklik üzerine kurulu olan bu düzenin uzun vadeli hesap, akıl ve norma hiç tahammülü olmamasının nedeni bastırılmış gerçek ihtiyaçları hatırlatması olarak görülmelidir. Mimar kimliği de bu dönemde sesini çok çıkartmadığı sürece sessiz bir azınlığa iş yapmaya devam edebilmiştir. (Bilgin, 1999)

Pirsig’in *nitelik* için özellikle önemli gördüğü deneyim ve hafıza burada anahtar kelimeler olarak görülmelidir. Toplumsal yapıyı oluşturan alt grupların kendi değerleri ve mekan alışkanlıkları olduğu kuşkusuzdur. Cumhuriyet ideolojisinin görmezden geldiği toplumsal

niteliğin ancak kendi içinden kendi değerlerinden oluştuğu gerçeğidir. Baskılanan değerlerin, baskıyı aşabildikleri ilk anda bunları ifade etme çabaları kaçınılmazdır. Bu sebeple toplumsal baskının her yönünün politik, ekonomik yaklaşımların değerler üzerindeki etkilerinin sonuçları bir bütün olmaktadır.

Pirsig'in statik değerler sistemi içinde en üst noktaya yerleştirdiği entelektüel değer biçimlerinin buradaki önemi çok büyüktür. Gelişmenin ön koşulu entelektüel yargıların onun bir altında yer alan toplumsal değer yargıları ile uyumudur. Gelişme her zaman toplumsal değer yargılarını dikkate almalıdır. Bu yüzden her ülkenin gelişmesi, modernleşmesi kendine özgüdür. Toplumsal hafızada var olan *nitelik* tanımları ve bu tanımların yaşam alanları sadece o topluma özgüdür.

3.1.3 Mekan Deneyiminin Eksikliği

Niteliksizliğin oluşmasındaki bir diğer etken mekan deneyiminin eksikliğidir. Ekonomik yetersizlikler nedeniyle hareket özgürlüğü kısıtlanmış olan bireyin mekansal deneyim birikiminin de az olması kuşkusuz olumsuz bir gerçektir. Bunun ekonomik iyileşmeden bağımsız olarak nasıl başarılacağı sorusu önemlidir. Deneyimsel hafızanın artması *niteliğin* oluşması için çok önemlidir.

Mekansal değerlerin farklılaşmasının ne kadar gerekli olduğu konut planlarındaki tek düzeliğe bakılınca anlaşılabilir. Hangi ekonomik sınıfa, hangi eğitim düzeyine, hangi coğrafyaya ait olduğuna bakılmaksızın ülkenin konutlarının yaklaşık yüzde 95'i bir koridorun etrafında yerleştirilmiş odalar düzeninden oluşur. Yüz binlerce lira değerindeki tek konutlar da, çok daha ucuz toplu konutlarda aynı plan şemasını kullanırlar. Ne işveren ne de kullanıcı alternatif bir düzenin hayatlarına olası etkisini bilmedikleri için, yeni olanı aramayı anlamsız bulurlar. *Nitelikli* fiziksel ortamın ne tür bir önemi olduğunu bilmezler. Onlar bu değer yargılarına sahip olmadıkça, mimarlık mesleğinin alanını genişleterek dönüştürücü bir etki yaratamayacağı görülmelidir.

Mimarın topluma kendi meslek bilgisinin hayatın hangi alanına dönüştürücü etki yapacağını anlatması gereklidir. Bunun için sivil toplum örgütleri, medyanın gücü, yayıncılık gibi iletişim araçları kullanılmalıdır. Uluslararası mimarlık ürünlerinin gösterilmesi görsel hafızanın çeşitlenmesi için önemlidir. Mimar meslek bilgisini toplum ile paylaştıkça daha çok talep edilir olacak bu sayede mesleki deneyimi artacaktır. Aynı şekilde mimarlık bilgisini daha anlamlı bulmaya başlayan kullanıcı için mekan deneyimi dolayısıyla sosyal ve fiziksel hayatın *niteliği* artacaktır.

Bu bağlamda *nitelikli* öncü örneklerin de önemi büyüktür. Bu örneklerin oluşabilmesi ancak *nitelikli* müşterinin varlığı ile mümkündür. Mimarlık bilgisinin dönüştürücü etkisinden haberdar olan, mekan deneyimi fazla, tasarımcının değer yargılarına önem veren bir müşteri kitlesinin ancak ülkenin ekonomik dengeleri “yeni” olanı üretmeye izin verdiğinde ortaya çıkacağı unutulmamalıdır. Müşterinin *niteliği* ürünün *niteliği* için ön koşuldur.

3.1.4 Niteliksizliğin Aşılmasında Mimarın Sorumlulukları

Bugün Türkiye de mimar kimliği hala bir soru işaretidir. Bir çok insan mimar ile inşaat mühendisinin ya da iç mimarın meslek tanımları arasındaki sınırı bilmemektedir. Sorun olduğunda *niteliğin* arttırılması için profesyonel olarak o işi yapan taraf, deneyim aktarımı görevini üstlenmelidir.

Toplum ile *nitelikli* bir ilişkinin kurulabilmesi için ilk aşamalardan biri özellikle kamu yapılarının politik iradenin de yardımı ile mimarlar tarafından tasarlanması gerekliliğidir. *Nitelikli* kentsel yapılaşmayı başarabilmiş bir çok ülkede kamu yapılarının neredeyse tamamı mimarlar tarafında tasarlanmakta, yarışmaların elenerek seçilen son finalistlerinin elemesini ise çoğu zaman halk yapmaktadır. Baskısız bir toplumun ön koşulu katılımcılıktır. Türkiye de başarılması gereken budur.

Anlamda genel bir tıkanıklık olduğunda sorunun çözümünü yine meslek alanı kendi içinde üretmelidir. Anlamını kendi içinde keşfetmesi gerektiği gibi, cevabını da yine kendi deneyimi ile yaratmalıdır. Türkiye’deki *niteliksiz* yapılaşmanın aşılabilmesi için meslek adamı olarak mimarın üzerine düşen sorumluluklar oldukça fazladır.

Mimarın bu tür anlamsal sorunları aşabilmesi için mesleki yayıncılığın ve eleştirinin gelişmesi gerekir. Kavramların kullanılması ve yeniden üretilmesi, mimarlık düşüncesinin uygulanabilmesi ve gelişebilmesi kendisini savunabilmesi için bu ön koşuldur. Değer tıkanıklıklarımızı aşabilmek için hem meslek iç toplantılarda hem de kamu oyu ile daha çok tartışmamız gereklidir.

Mimar kimliğinin kendini eleştirmesi, uluslararası anlamda yaptığı işin değerini sürekli olarak sorgulaması, yeni oluşturduğu ürünün *niteliğini* etkiler. “Gerçek” ya da “doğru” olanın sürekli değiştiği bir dünyada biçimsel, düşünsel, deneyimsel olarak statik olmak kabul edilemez. Bu yüzden mimar, *nitelikli* ürün vermek için sürekli kendini yenilemek zorundadır. Bunu yaparken ürettiği işin toplumsal hafıza ve değer yargıları ile ne derece ilişkili olduğunu görmezden gelmek artık mümkün gözükmemektedir.

Kamuoyu ile ilişkilerin gelişmesi için sivil toplum örgütlerinin varlığı da son derece belirleyicidir. Her alanda olduğu gibi mimarlık alanında da topluma politik olarak dayatılmaya çalışılan gerçekler için kamuoyunun gücünü temsil eden sivil toplum örgütlerinin bünyelerinde mimarların yer alması, mimarlığın bu toplum kuruluşları ile bilgisini paylaşması, fiziksel çevrenin *niteliğinin* oluşması için son derece önemli gözükmektedir. İdari alanda alınan ve kamuoyu ile paylaşılmayan kararların önüne geçebilmek için bu gereklidir.

3.1.5 Nitelik Potansiyelleri

1980'ler sonrasında salonlarımız ile oturma odalarımız arasındaki sınırların kalkması aslında kendi gerçeklerimiz ile yüzleşme çabamıza örnek olarak gösterilebilir. 80 sonrası baskılama mekanizmalarının ilk defa karşıtları ile var olduğu dönemdir. Modernleşme ideolojisinin görmezden geldiği toplumun büyük çoğunluğu, artık seslerini çıkartmak istemektedirler. Yaşam kültürlerini her şekilde ifade etmek, kendi dillerini, kıyafetlerini, müziklerini kullanmak ama bir yandan da kentte yaşamının nimetlerinden faydalanmak istemektedirler. Kentin büyük çoğunluğunu oluşturan bu kalabalığın değerleri artık görmezden gelinemez. (Gürbilek, 1992)

Günümüz Türkiye'si dinsel değerlerin, kültürel değerlerin, davranışsal değerlerin tam bir "muğlaklık" alanıdır. Bu muğlaklık iletişimin hızı ile oldukça "dinamik" bir yön kazanmaktadır. Yoğun insan nüfusunun oluşturduğu bu dinamik yön Avrupa Birliği için gelecek üyeliğimiz bağlamında en önemli değerlerden biridir. Yaşadıkları sonucunda yorulmuş bir Avrupa karşısında kendi gerçekleri ile daha yeni yeni karşılaşmaya başlayan bir Türkiye'nin bu dinamik potansiyeli önemlidir. Dinamik değerler tarihin belki de hiçbir döneminde bu dönemde olduğu kadar çok önem kazanmamıştır. Çünkü aslında tüketim ekonomisi bu dinamik değerlere yatırımdır.

Modernliğin etkilerini yoğun olarak yaşamış, ardından post-modern dönemi geçirmiş, şu anda kapital ekonominin baş döndürücü hızı içinde en ileri teknoloji ile olan anlam savaşını vermekte olan bir mimarlık karşısında bizim gibi bu gelişmeleri art zamanlı olarak izleyen ülkelerin bir tek avantajı denememişliğin getirdiği potansiyel güçtür. Türkiye'nin mimarlık bağlamında bir avantajı mesleğin uygulama alanının çok fazla oluşudur. Mimarlık bilgisi ülkede paylaşılmamış ve uygulanmamış olduğundan dönüştürülebilecek, uygulanabilecek çok fazla alan vardır. Zaten batı ülkelerinde yapılaşma alanlarının kısıtlanması nedeniyle batılı mimarların doğuya gözlerini çevirdikleri ve iş alanlarının önemli bir kısmının doğuda yapma şansı buldukları projelerden oluştuğu bilinmektedir.

Bilgisayar teknolojilerinin yoğun kullanımı sonucu bilginin fiziksel sınırlarının yok oluşu bizim art zamanlılık durumumuzu yok eden bir başka etmendir. Mesleki bilginin paylaşılabilmesi ve üretilebilmesi bu anlamda çok daha kolaylaşmıştır. Pirsig'in önerdiği gibi dinamik potansiyelin önemini fark etmek ve toplumsal hafızamızda var olan geçmişte yapılamayan şeyler için üzülmeye alışkanlığımızdan mimarlık bağlamında da vazgeçmemiz gerekir. Pirsig'in dinamik olanı dönüştürücü etkisine verdiği önem unutulmamalıdır.

Şimdi asıl sorun, yeni yeni kendi gerçekliği ile karşılaşan toplumumuzun, yaşanacak süreci kapital ekonominin tüketim alışkanlıklarından ne kadar bağımsız olarak oluşturabileceğidir. Kapitalin uluslarüstü anlamlarının gücü ile toplumsal değerler arası kurulacak yeni ilişkinin *niteliği* bundan sonraki yapılaşma *niteliğini* de belirleyecektir.

4. SONUÇ

R.M. Pirsig'in görüşleri *nitelik* kavramı ile deneyim ve değer kavramları arası ilişki kuruşuyla oldukça önemlidir. İçinde bulunduğumuz zaman dilimi, tüketim ekonomisinin şimdye kadar hiç olmadığı kadar güçlenmesi nedeniyle, insan ve nesnesi arası ilişkilerin çoğu zaman yalnızca tüketim ekonomisi tarafından belirlendiği bir dönemdir. Tüketim ekonomisi uluslarüstü bir güçte, kullanım ve yaşam alışkanlıklarının neredeyse tamamını biçimlendiren etkin bir güç haline gelmiştir. *Nitelik* her alanda, her durumda, öznenin nesne ile ilişkisinde ortaya çıkan “değer”dir. Öznenin nesneyi deneyimlemesi ile ortaya çıkar. Tüm değerlendirme *nitelik* olayına bağlıdır. Bu değerlendirme her kişi için kendine özgüdür. Çünkü herkesin deneyimi ve onu hafızada biriktirme şekli kendine özeldir. Toplumların da hafızaları vardır ve bu yüzden zaman zaman toplumsal *nitelik* tanımları da yapılabilir. Öznenin nesneyi değerlendirme süreci ilişkinin değer ölçütlerini belirlemeye çalışan tüketim ekonomisinin etkileri ile bozulmaktadır. Özne nesneyi kendi deneyimlerine bağlı olarak değil ona “yüklenen” anlam üzerinden değerlendirmeye çalışmakta ve çoğu zaman bu anlam kaybının farkına varamamaktadır.

Mimarlık da bu durumdan etkilenir. Mimarlık ürünü artık anlamını yalnızca kullanıcı ile kurduğu ilişkiden almaz. O da artık bir tüketim nesnesi haline gelmiştir. Ancak mimari ürün, fiziksel çevrenin dolayısıyla görsel hafızanın, deneyim alışkanlıklarının, sosyal hayatın geliştiği ortamı yaratır. Ölçeği nedeniyle de sıradan bir tüketim nesnesi değildir. Kolayca değiştirilebilir, yenisi alınabilir, çöpe atılabilir bir nesne değildir. Bu yüzden onun *niteliksel* sorunlarının etkisi oldukça önemlidir.

Bilimdeki gelişmeler ile birlikte sürekli değişen “gerçek” tanımları sonucunda herhangi bir ürünü olduğu gibi mimari ürünü de *niteliksel* bağlamda eleştirmenin zorlaşması sonucunu doğurmuştur. Pirsig bunun için bir yöntem önerir. Tezde yapılmaya çalışılan bu yöntemin mimari ürün ile ilişkilendirilmesidir.

Mimari üründe *nitelik* konusu R.M. Pirsig'in görüşleri bağlamında değerlendirildiğinde birkaç konu özellikle ön plana çıkmaktadır.

Bunlardan ilki mimarlıkta *niteliğin* “ortaya çıkabilmesi” için mimari ürünün anlamını kendi alanı içinde, mimarlıkta bulması gerekliliğidir. Ürünün oluşabilmesi için gerekli olan bütün öğeler ikincil önemde olmalıdır. Mimar, kullanıcı, malzeme, teknolojik değerler ürünün ortaya çıkmasını sağlayan faktörlerdir. Ancak yapı tüm bunların dışında başlı başına bir kendiliktir. Anlamını deneyimlendiği sürece bulur. Tüketim ekonomisinin dayattığı

anlamaların dışında, kullanıcısının değer yargıları ile ilişkiye girebilen yapı *niteliklidir*.

Teknolojinin mimarlıktaki kullanımını araç amaç dengesi belirler. Teknoloji de aynı mimarlık gibi başlı başına bir kendiliktir. Amacı insan hayatını kolaylaştıran nesnelere, teknik olanı ortaya çıkarmaktır. *Niteliksel* değerini teknik yeterliliğinde ve kullanıcının deneyimi ile girdiği ilişkide bulur. Mimarlık ise insan hayatının geçtiği fiziksel çevreyi üretmek ile ilgilidir. *Niteliğini* fiziksel yeterliliğinde ve kullanıcısının deneyimi ile girdiği ilişkide bulur. Teknoloji, mimarlığın yapılabilmek sınırlarını genişletmede, deneyimsel olasılıklarını arttırmada, kullanıcının konfor koşullarının sağlanması için kullanıldığında ürünün *niteliğini* olumlu yönde etkiler. Ancak teknoloji kullanımının amaçsal bir durum haline gelmesi, mimari ürünün teknolojik bir kendilik haline gelmesi ya da teknolojiye rağmen var olmaya çalışması sonucunu doğurur ki bu ise mimari ürünün *niteliğini* olumsuz yönde etkiler.

İçinde bulunduğumuz zaman dilimini *niteliksel* olarak zorlaştıran en önemli etkenlerden biri, Pirsig tarafından statik değer sistemlerinin evrimsel olarak en güçlü kısmı olarak tanımlanan entelektüel aklın, sosyal hayatı baskı altına alma eğilimidir. Daha gelişmiş olan bir sistemin alt sistemini gelişme amacı için kullanması, daha *nitelikli* olanın üretimi için gereklidir ancak alt sistemin değer yargılarının bastırılmaması gerekir. Tüketim ekonomisi ve aklın en üst ürünü olan teknolojinin kullanım biçimi toplumsal değer sistemlerini baskılamaya çalışır. Oysa değerler anlamların oluşmasını, bir şeyi diğerinden ayırt edebilme yeterliliğimizi oluştururlar. Bu değerler, içinde bulunduğumuz çevreyi anlamak bağlamında gereklidir. *Nitelikli* mimari ürünün oluşabilmesi için ona değer verilmesi gerekir. Bireysel değer sistemleri ise toplumsal değerlerden bağımsız oluşamaz. Bu bağlamda *nitelikli* mimari ürün, *nitelikli* fiziksel çevre ve toplumsal sistemlerden, politikadan bağımsız oluşamaz.

Unutulmaması gereken bir diğer konu fiziksel çevredeki *niteliksizliğin* toplumsal hayattaki *niteliksizliğin* bir sonucu olduğu gerçeğidir. *Nitelik* insan ve nesne ilişkisinde bulunduğu çoğalma eğilimi gösterir. *Nitelikli* fiziksel çevre, *nitelikli* sosyal hayatın ön koşuludur. Aynı şekilde *nitelikli* sosyal düzen *nitelikli* mimarlığı doğurur. Küçük ölçekli örnek başlangıç noktasıdır. Toplumsal hafızayı oluşturan bireysel deneyimler toplamıdır. Özne nesne ile *nitelikli* bir ilişkiyi, mimarlık bağlamında *nitelikli* yapıyı deneyimlediğinde ona bir değer verir. Bu değer oluşturduğu olumlu deneyim nedeniyle tekrar talep edilecektir. Talep mimarlığın kendini var etme imkanını, deneyimsel birikimini çoğaltır. Ürün sayısı çoğaldıkça deneyim fazlalaşır, talep deneyimi oluşturur. Döngü büyüyerek devam eder.

Türkiye de içinde bulunduğumuz *niteliksiz* yapılaşma ise bunun tam tersi bir hareketi,

niteliksizliğin niteliksizliği oluşturma sürecini tanımlar. Türkiye de mimarlık alanı ortaya çıktığı andan itibaren anlam sorunları yaşar. Buna kapital ekonomi düzeninin etkisi de eklendiğinde toplum ile olan ilişkilerinde oldukça önemli sorunlar oluşmuştur. Toplum mimar kimliğini tanımaz, ona değer vermez. *Nitelikli* ürünü talep etmez. Bunun değişebilmesi ancak toplumun değer yargılarının değişebilmesi ile mümkündür. Bu bağlamda mimara çok görev düşer. Mimar geçmişin alışkanlıkları ile kendisini toplumsal sorunlardan, toplumsal *niteliksizlikden* soyutlayarak var edemez. O yüzden kullanabileceği her imkan ile bu ilişkinin kurulmasına çalışmalıdır. Bu konuda en önemli görev mimarlara ve yöneticilere düşmektedir.

Nitelik her alanda olduğu gibi eğitimde de amaçlanan bir değerdir. Ancak *niteliğin* kişisel hafızaya dayalı olan yanı onun bilimsel olarak ispatlanamaz olduğu gerçeğini ortaya çıkarır. Zaten “gerçek” kavramının tanımı bilimdeki gelişmeler ile artık sürekli değişir hale gelmiştir. Bütün alanlarda olduğu gibi mimarlık eğitiminin de kendini bu sürekli değişen, “gerçek” üzerine yeniden yorumlaması gerekir. Üniversite gerçeklerin üretildiği değil tartışıldığı bir yer olmalıdır. Mimarlık eğitimi *niteliğin* bilimsel olarak ispatlanabilir olan gerçeklerini içerdiği gibi deneyim açıcı, eleştirici, toplumsal hafıza ile ilişkileri kurmaya çalışan, ilgili alanların gerçekliklerini de içeren yönü unutulmamalıdır.

Şimdiye kadar hiç deneyimlemediğimiz bir yaşam formunda yaşıyoruz. Bu yüzden sorunlarımızın çözümü de beklenmedik olma potansiyeli taşır. Ancak unutulmaması gereken bir nokta enformasyonun getirdiği hız nedeniyle dinamik değişim olasılıklarının potansiyelinin de artmış olduğu gerçeğidir. Tekniğin imkanlarının hiç olmadığı kadar hayatımıza girmesi sonucu fiziksel deneyimimiz zedeleniyor olmasına rağmen ruhsal deneyimlerimizi de hiç olmadığı kadar özgür yaşıyoruz. Paylaşılmayan duygular, artık özgürce paylaşılabilir. Bunun sonucu olarak gizli kalmış bazı değerlerin, hafızamızda birikmiş bazı isteklerin ortaya çıkması ve dayatılan tüketim değerlerinin kendilerini değiştirmesi mümkün olabilir. Dinamik olmak, geçmişin alışkanlıklarından vazgeçerek düşünmek bu dönemin özelliğidir. Bu yüzden bulunduğumuz dönemin sorunlarının oluşmasına etki eden hız faktörü çözümler için de bir umut olma potansiyeli taşır.

KAYNAKLAR

- Akın, G., (2000), “Felsefe Mimarın Ne İşine Yarar?”, Mimarlık ve Felsefe Sempozyumu, 12-13 Aralık 2000, İstanbul
- Akın, G.,(2002), “Mimarlık Ne Tür Bir Bilimdir?”, www.arkitera.com
- Baudrillard, J., (2002), “Mimarlık ve Tüketim”, Boyut Yayın Grubu, İstanbul.
- Benjamin, W., (2001), “Pasajlar”, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Benjamin, W., (2001), “Son Bakışta Aşk”, Metis Yayınları, İstanbul.
- Berman, M., (2004), “Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor”, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bilgin, İ., (1999), “Bedelsiz Modernleşme, Mimarlık Dergisi”, 1999/8:26-27
- Bozdoğan, S., (2002), “Modernizm ve Ulusun İnşası”, Metis Yayınları, İstanbul.
- Cansever, T., (1996), “Şehir, Cogito Dergisi”, 8:125-129
- Erzen, J., (2000), “Beğeni, XXI Mimarlık Kültürü Dergisi”, 1:18-20
- Frampton, K., (1999), “Technology, Place and Architecture, Architecture Magazine”, 1999/7:115-119
- Gehry, F., (1999), “Interview, Newsweek Magazine”, 1999/12:82
- Gürbilek, N., (1992), “Vitrinde Yaşamak”, Metis Yayınları, İstanbul.
- Yeang, H., (1999), “Hamzah&Yeang, Arredamento Mimarlık Dergisi”, 1999/9:50
- Harvey, D., (1996), “Sosyal Adalet ve Şehir”, Metis Yayınları, İstanbul.
- Heidegger, M., (1998), “Tekniğe İlişkin Soruşturma”, ParadigmaYayınları, İstanbul.
- Jencks, C., (2003), “The New Paradigm in Architecture, The Architectural Review Magazine”, 2003/2:72-77
- Kale, G., (2004), “Bellek ve Mimarlık, Arredamento Mimarlık Dergisi”, 2004/11:116-123
- Merlau-Ponty, M., (1994), “Algının Fenomenolojisine Önsöz”, Afa Yayınları, İstanbul.
- Nalbantoğlu, Ü.H., (1995), “Çağdaş Yaşam ve Çağdaş Sanat Üzerine Heidegger’den Bir Dolanım, Defter Dergisi”, 25:33-38
- Nalbantoğlu, Ü.H., (2002), “Etik, Estetik, Teknik, Defter Dergisi”, 45:187-229
- Pirsig, R.M, (1998), “Lila”, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Pirsig, R.M, (1995), “Zen ve Motosiklet Bakım Sanatı”, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Pirsig, R.M, (2004), “Subjects, Objects, Data and Values”, www.moq.org
- Sullivan, C.C., (2002), “Techno Towers, Architecture Magazine”, 2002/12:52-53
- Tanyeli, U., (2004), “Mimarlık Ürünü Ne Söyler”, www.arkitera.com

Zumthor, P., (2001), “Güzelliğin Sert Çekirdeği, Arredamento Mimarlık Dergisi”, 2001/4:53-57

Zumthor, P., (1998), “Questioning Images, Interview, Daidalos Magazine”, 68:90-99

Taburođlu, Ö., (1998), “Deneyimin Yapay Yeniden Üretimi: Bergson, Proust, Benjamin, Defter Dergisi”, 34:64-82

INTERNET KAYNAKLARI

[1]www.arkitera.com

[2]www.moq.org

[3]www.robertpirsig.org

[4]www.greatarchitects.org

[5]www.trhamzahyeang.com

ÖZGEÇMİŞ

Doğum tarihi	06.07.1978	
Doğum yeri	Balıkesir	
Lise	1991-1994	Bursa Kız Lisesi
Lisans	1995-2001	İTÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü
Yüksek Lisans	2003-2006	Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Mimarlık Tarihi ve Kuramı Programı
Çalıştığı kurum(lar)		
	2001-2004	Mimarlar Tasarım ve Danışmanlık Hizmetleri
	2005-2006	Mono Mimarlık